ॐ

શ્રી પદ્મનંદિ મુનિ વિરચિત

‘પદ્મનંદિ પંચવિંશતિ’ માંથી
આલોચના અધિકાર

(ગુજરાતી અવતરણ)

પદ્ય

(હરિગીત)

પ્રાસ્તાવિક પદ્ય :—

બહિરાત્મભાવે હે પ્રભુ ! થયું ભ્રમણ ભ્રાંતિમાં ઘણું,
ઇન્દ્રિય ખાડીમાં ખૂંચ્યો, જળ ડહોળું જ્યાં વિષયોતણું;
કાદવ કષાય ગળા સુધી—કંટાળતાં પણ ના ટળે,
સ્વચ્છંદ સાથી મોહનો પુરુષાર્થ-પ્રેરક પણ કળે. ૧

પરિગ્રહતણાં ધરી પોટલાં, માથે ડૂબ્યા બહુ બાપડા,
તારાતણું અભિમાન ધરનારા અહીં બહુ આથડ્યા;
તરવા જતાં તળીએ જતા, પાણી પીતા ને ડૂબતા,
વળી તારવા પડનાર અજ્ઞાની ઘણા ખાતા ખતા. ૨

આગ્રહ-ગ્રાહ કને જતાં, મુશ્કેલ તેથી છૂટવું,
મત મતાંતર-મચ્છનું જ્યાં ગચ્છ-પુચ્છે ગર્જવું;
પેઠા પછી જો નીકળે બળવાન તે કળિમાં કહું,
મિથ્યાત્વથી જ્યાં મોજ માણે પુણ્યકાળે જન સહુ. ૩

સંસાર દરિયો દુઃખનો પણ મોહ ભૂલવી રીઝવે,
કારણ ઉપાસે દુઃખનાં તો દુઃખ આખર મૂંઝવે;
સંસાર શોભા ઝેર તોયે, જીવ અમૃત જો ગણે,
ઇચ્છા કરી ઉપાસતાં, પરિણામ પામે વિષપણે. ૪

આ મોહ ને અજ્ઞાનથી, મુકાવનારા આપ છો,
કરુણા કરી સદ્‌બોધ ખડ્‌ગે, શત્રુ-શિરો કાપજો;
અમૃત વાણી આપની પીધા કરું એ યાચના,
વળી આપના ચરણે વસીને ઉચ્ચરું આલોચના. ૫

(શું કહું નાથ ? તમે જાણો છો સઘળું, ગર્વે કરીને ગોથાં ખાધાં-એ દેશી)

૧ મંગલ પ્રાર્થના :–

હે ગુરુરાજ ! તમે જાણો છો સઘળું, છોરુ અમે તો તમારાં,
બાંહ્ય ગ્રહી હવે શરણે રાખો, પાપ પ્રજાળો અમારાં;
શક્તિ નહીં કંઈ કરી શકવાની, જ્ઞાન નથી બળવાળું,
આ કળિકાળમાં નામ તમારું, કલ્યાણ કરજો અમારું.
હે ગુરુરાજ !૦

૨ પ્રભુ સ્મરણનો પ્રભાવ :–

આનંદસાગર પ્રભુ, આપ અનુપમ, તત્ત્વસ્વરૂપ તમારું,
સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રે, ચિત્ત વહે જો અમારું;
આપના નામની સ્મૃતિરૂપી જે, મંત્ર અનંત પ્રભાવી,
હોયે સજ્જનના વિમલ હૈયે તો વિઘ્ન શકે કેમ આવી ?
હે ગુરુરાજ !૦

૩ સંતનો આદર્શ :–

સંગ તજી, રાગ તજી, સમતા સજી, પ્રભુ કર્મોનો નાશ કરીને,
જ્ઞાતા, દ્રષ્ટા થયા વિશ્વ સકળના, સુખ વીર્ય અનંત વરીને;
સંસાર ત્યાગ કર્યો આવા ક્રમે તમે, શુદ્ધ સ્વભાવી બનીને,
તેથી તવ ચરણકમળની સેવા, સંતોએ પ્રિય ગણી છે.
હે ગુરુરાજ !૦

૪ સેવાનું ફળ :–

ત્રિલોકનાથ ! તુમ સેવાથી નિશ્ચે, નિશ્ચળ સ્થિતિ અમારી,
બળવાન સંસારશત્રુ હવે કેમ, જીતે ?–અમે બ્રહ્મચારી;
શીતળ જળ-અમી વરસે ફુવારા–ગ્રીષ્મગૃહે રહે કોઈ,
તો તહીં તાપ મધ્યાહ્ન તણો શો, ખરા ઉનાળાની માંહી ?
હે ગુરુરાજ !૦

૫ આશ્રયનું ફળ :–

નિર્મળ બુદ્ધિથી ઊંડું વિચારે, સાર અસાર જો કોય,
તો ત્રણ જગના સર્વ પદાર્થમાં, સારરૂપે પ્રભુ હોય;
તેમ તમારા આશ્રયે અમને, લાગ્યો સંસાર અકારો,
શાંતિ મહા મળી આપને શરણે, અમને નાથ ઉદ્ધારો !
હે ગુરુરાજ !૦

૬ પરમાત્મદર્શન એ જ સર્વસ્વ :–

કેવળ દર્શન-જ્ઞાન સ્વરૂપી, વીર્ય અનંત સુખધામી,
રૂપ અનુપમ નિર્મળ પ્રભુતા,-ગુણ અનંતના સ્વામી;
જો જિનને યોગ દૃષ્ટિથી દેખે, સદાય સમ્યક્ યોગી,
તો તેને બાકી રહ્યું શું જોવું ? સર્વ જાણી લીધું ભોગી.
હે ગુરુરાજ !૦

૭ અનન્ય શરણ :–

માનું તને એક જગનાથ સ્વામી, સૌ કર્મ-અરિ હણનારો,
માત્ર તને નમું, હૃદયે ધરું નિત્ય તુજ સેવા સ્તુતિ કરનારો;
તારું એક જ શરણું ગ્રહી રહું છું, હવે કહું શું બહુ હું ?
તુજ વિણ કોઈની સાથે પ્રયોજન, ભવમાં ન હોશો એ યાચું.
હે ગુરુરાજ !૦

૮ નવ પ્રકારના પાપની નિંદા :–

પાપ કરાવ્યું, કર્યું, ભલું માન્યું મન-વચને વળી કાયે,
વર્તમાન, ભૂત, ભાવિ કાળે મેં, એવા ભેદો નવ થાયે;
હે જિનરાજ ! હું પામર, પાપી, આત્મનિંદા કરું આજે,
આપ સમક્ષ ઊભો ઊભો યાચું, સૌ પાપ અફળ થવા કાજે.
હે ગુરુરાજ !૦

૯ આલોચનાનો હેતુ :–

હે જિનરાજ ! તું જાણે છે સઘળું, ત્રિકાળનું એક કાળે,
અનંત ભેદે લોક અલોકના, પર્યાય સર્વ નિહાળે;
તો તમે નાથ, શું જાણો નહિ કંઈ, આ ભવનાં મુજ પાપો !
તો પણ કહું તુમ આગળ તે શુદ્ધ થવા સપશ્ચાત્તાપો.
હે ગુરુરાજ !૦

૧૦ નિઃશલ્યતા :–

વ્યવહાર નયથી મૂલ-ઉત્તર ગુણ-ધારી મુનિ-ધર્મમાં જે,
દોષો થયેલા યાદ રહ્યા છે, તે દૂર કરવાને કાજે;
પ્રભુ ! તમારી આગે આલોચું, માયા મિથ્યાદિ વૃથા હો,
નિઃશલ્ય હૈયું કરે સમજુ જન, સર્વથા સંત પ્રથા જો.
હે ગુરુરાજ !૦

૧૧ સદ્ગુરુનો સહવાસ એ પરમ પ્રાયશ્ચિત્ત :–

વ્યક્ત અવ્યક્ત વિકલ્પનાં જાળાં, લોક પ્રમાણ અસંખ્ય,
ગૂંથી ગૂંચાયો દોષ અસંખ્યે, જીવ એ વાત નિઃશંક;
સર્વ વિકલ્પ જનિત દૂષણનાં પ્રાયશ્ચિત્તો નથી શાસ્ત્રે,
તો તે દોષો નિવારણ થાયે, સદ્ગુરુના સહવાસે.
હે ગુરુરાજ !૦

૧૨ સદ્ગુરુના સહવાસ માટે યોગ્યતા :–

સંગ તજી, સત્શ્રુત-સાર ગ્રહીને શાંત બનીને એકાંતે,
બાહ્ય પદાર્થોથી મુક્ત કરી મન, ઇન્દ્રિય ને ઇચ્છાને;
વિધિથી સમ્યક્ જ્ઞાનમૂર્તિ નિત્ય, આપની ઉરે ધરે જે,
તે ભવ્ય તુજ સહવાસ લહે છે, ધન્ય ધન્ય તે નિશ્ચે છે.
હે ગુરુરાજ !૦

૧૩ સદ્ગુરુયોગમાં વિઘ્ન :–

જે પદ દુર્લભ બ્રહ્માદિને પણ, નિશ્ચે મળે પ્રભુ પામી,
પૂર્વ ભવોમાં કષ્ટે કરેલાં, પુણ્યો પમાડે સ્વામી;
અર્હજ્જિનેંદ્ર ! ઉપાય બતાવો—તુમ સહવાસ ચહું હું,
ચિત્ત ચરણમાં ધરવા જતાં તો બાહ્ય દોડે હું કરું શું ?
હે ગુરુરાજ !૦

૧૪ મનની ચંચળતા :–

સંસાર તો બહુ દુઃખદાયી નક્કી, સુખદાયી શિવપદ સાચું,
મોક્ષ માટે ઘરબાર તજી સૌ, વને વસું, નહિ યાચું;
દુષ્કર વ્રતો પણ વિધિથી પાળું, સંશય સર્વે ટાળું,
તોય પીંપળ-પાન સમ મન ચંચળ, તેથી ન સિદ્ધિ ભાળું.
હે ગુરુરાજ !૦

૧૫ કલ્યાણ કેમ નથી થતું ? :–

બાહ્ય પદાર્થો ઇચ્છી ભટકતું, દોદશ ઝાંવાં મારે,
આકુળ વ્યાકુળ નિત્ય કરે નકામું, જ્ઞાનસ્વરૂપ આત્માને;
સંસાર-વર્ધક કર્મ-સખા મન, ઇંદ્રિય ગામ વસાવે,
જીવે એવું મન ત્યાં સુધી ક્યાંથી, સંયમી કલ્યાણ પાવે.
હે ગુરુરાજ !૦

૧૬ મન મરે શાથી ? :–

શુદ્ધ જ્ઞાની પ્રભુ, આપ સમીપે, આવતાં મનડું મરે,
વિવિધ વિકલ્પો ભર્યું સદા દૂર, બાહેર આપથી ફરે;
મોહવશે કોણ ડરે ન મોતે ? મોહ અહિત કરનારો,
યાચના એટલી સ્વામી અમારી, મોહ અમારો મારો.
હે ગુરુરાજ !૦

૧૭ મરણના ભયનું કારણ :–

મોહ બહુ બળવાન સર્વે કર્મોમાં, મૃત્યુભય એના પ્રભાવે,
ચંચળતા મનની પણ તેથી, દોદશ ભટકે વિભાવે;
મોહ વિના નહિ જીવે મરે કો, જોઈ પર્યાયથી જગલીલા,
દ્રવ્ય દૃષ્ટિથી ન નાશ ઉત્પત્તિ, નાથ નિત્યતા સંગ રસીલા.
હે ગુરુરાજ !૦

૧૮ અનિત્ય ભાવનાથી નિત્યમાં વાસ :–

વાયુથી જલધિના જલમાં ઊછળતાં, ક્ષણભંગુર મોજાં પ્રમાણે,
ક્ષણ-ભંગુર આ વિશ્વ સદાયે, સર્વત્ર મુજ મન માને;
સંસાર-વર્ધક સર્વ પ્રવૃત્તિથી, ઉદાસ થઈ મન ઇચ્છે,
વિકાર વિણ પરમાનંદ બ્રહ્મમાં, રહેવા આપ સમીપે.
હે ગુરુરાજ !૦

૧૯ શુભાશુભ ભાવરૂપ સંસાર અને શુદ્ધ ભાવરૂપ પરમાત્મા :–

પાપ અશુભ ઉપયોગથી થાતાં, દુઃખ પામે જન તેથી,
શુભ ઉપયોગે ધર્મ થતાં કંઈ, આવી મળે સુખ એથી;
પાપ પુણ્યનાં દ્વંદ્વરૂપે આ, સંસારમાં સહુ બને,
નિત્ય આનંદઘન પદ મળ્યું તમને, શુદ્ધ ઉપયોગે હો મને.
હે ગુરુરાજ !૦

૨૦ અસંગ, શુદ્ધસ્વરૂપ :–

જે નથી સ્થિત અંદર કે બાહેર, નહિ સ્થૂલ, સૂક્ષ્મ, દિશામાં,
ભારે નથી, હલકી નથી, કે ના–સ્ત્રી, નર કે નપુંસકમાં;
જેને નથી કર્મ, સ્પર્શ, શરીર, રૂપ, ગંધ, સંખ્યા, વ્યવહાર,
નિર્મળ સમ્યક્‌જ્ઞાન-દર્શનરૂપ, જ્યોતિ હું આત્માકાર.
હે ગુરુરાજ !૦

૨૧ કર્મ શત્રુથી બચવા પ્રાર્થના :–

ચૈતન્યની ઉન્નતિ-ક્ષય કરતો, શાશ્વત શત્રુ તો કર્મ,
નિષ્કર્મ નાથ, અવસ્થા આપણી, એક જ જે શુદ્ધ ધર્મ;
કર્મ દુષ્ટ બિનકારણ વૈરી, ભેદી કરો દૂર છેદી–
સંતની રક્ષા ને દુષ્ટ-શિક્ષા-ધર્મ, ન્યાયી પ્રભુનો અનાદિ.
હે ગુરુરાજ !૦

૨૨ ભેદવિજ્ઞાનથી નિર્વિકાર ભાવના :–

આધિ, વ્યાધિ, જરા, મૃત્યુ આદિ તો શરીર કેરાં સંબંધી,
એ જડ શું કરી શકે કહો મને ? ભગવાન ભિન્ન હું એથી;
મેઘ અનેક આકારે વિકારો, કરી ફરે નભમાંહી,
તો પણ નભસ્વરૂપ ફરે ના, અરૂપીને નડે ન કાંઈ.
હે ગુરુરાજ !૦

૨૩ સંતાપ અને શાંતિનાં નિમિત્ત :–

સ્થળ પર તરફડે માછલી તેમજ, ભવ-દાવાનળ બાળે,
ત્રિવિધ તાપનો દાહ સહું હું, નાથ સદા સંસારે;
સુખી પરમ રહું જ્યાં લગી લીન છે, હૃદય સમર્પિત મારું,
કરુણા-જલના સંગે શીતળ, પદપંકજ જ્યાં તમારું.
હે ગુરુરાજ !૦

૨૪ કર્મબંધનથી બચવાનો ઉપાય :–

બાહ્ય પદાર્થોનો સંગ કરે છે, ઇન્દ્રિયો ને મન તેથી–
કર્મ બંધાય છે તેથી છું ભિન્ન હું, સદા સર્વથા નિશ્ચયથી;
શુદ્ધ ચૈતન્ય તમે પ્રભુ ભિન્ન છો, નિર્લેપ છો કર્મ મળથી,
તે કારણ થકી તુમ ચરણે હું, વસું છું નિશ્ચયબળથી.
હે ગુરુરાજ !૦

૨૫ પરને પોતાનાં માનવાની ભૂલથી બંધન :–

હે શુદ્ધ આત્મા ! શું કામ તારે, લોક કે દ્રવ્ય આશ્રયનું,
ઇન્દ્રિય, પ્રાણ કે વાણી, કાયાનું, વિકલ્પ પુદ્ગળમયનું ?
અરે ! એ પુદ્ગલ ભિન્ન તારાથી, ભૂલીને મારાં માને,
આશ્રય અતિશય કરી પરનો દૃઢ, વ્યર્થ બંધાય તું શાને ?
હે ગુરુરાજ !૦

૨૬ ભેદવિજ્ઞાનથી અનાદિની ભૂલ ભાગે છે :–

ધર્મ, અધર્મ, નભ, કાલ એ ચારે, અહિત કરે નહિ કાંઈ,
ગતિ આદિમાં સહાય કરે સૌ, એક પુદ્ગલ વૈરી આંહી;
કર્મ નોકર્મરૂપે રહી પાસે, બંધન હેતુ થાયે,
ભેદવિજ્ઞાનરૂપી તરવારે, હવે મુજ વૈરી હણાયે.
હે ગુરુરાજ !૦

૨૭ સમજુ જન રાગ-દ્વેષ દૂર કરે :–

જેવી રીતે રાગદ્વેષ રૂપાંતર, પુદ્ગલનાં પરિણામો,
તેવાં કરે નહિ ચારે અરૂપી, નભાદિ વિભાવિક કામો;
કર્મ-બંધન રાગદ્વેષે નિરંતર, ભવે ભ્રમણ ગણ તેથી,
દુઃખ પરંપરા ભવથી, તો યત્ને, સુજ્ઞ રહે દૂર બેથી.
હે ગુરુરાજ !૦

૨૮ વિકલ્પ તજવા ને મોક્ષ મેળવવા પ્રેરણા :–

શાને કરે બહુ વૃથા વિકલ્પો, મન ધરી બાહ્ય પદાર્થે ?
કર્મ અશુભ દુઃખદાયી તું બાંધે, રાગાદિ કરી પર અર્થે;
શુદ્ધ આત્મિક સુખ ભેદવિજ્ઞાને, પામીશ નિશ્ચે વિશાળ,
તેથી આનંદ-જલ-સાગરમાં વસી ધ્યાને નિર્વાણ નિહાળ.
હે ગુરુરાજ !૦

૨૯ કર્મશત્રુ સામે ફરિયાદ :–

હે જિન ! તુમ પદ પ્રસાદથી એમ, વિચારી જન સ્થિર ચિત્તે,
અધ્યાત્મ પલ્લે એ પગ મૂકે જ્યાં આત્મવિશુદ્ધિ નિમિત્તે;
કે કર્મ અરિ બીજી બાજુ કરે બળ, રૂપ ભયંકર ધારી,
દોષો કરાવી ભ્રષ્ટ કરે આ મધ્યસ્થ સાક્ષી તમારી.
હે ગુરુરાજ !૦

30 નિર્વાણનો ક્રમ :–

સંસાર રાગાદિ દ્વૈત રૂપે છે, અદ્વૈત નિર્વાણ નિશ્ચે,
સંક્ષેપથી બંધ-મોક્ષ હેતુ આ, કહ્યા ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિએ;
પ્રથમ પક્ષ તજી ધીમે ધીમે, અન્ય આલંબન સ્હાયે,
તે બને બ્રહ્માદિ નામ વ્યવહારે, નિશ્ચય અનામી થાયે.
હે ગુરુરાજ !૦

૩૧ કળિકાળમાં ભક્તિનું આલંબન :–

કેવળજ્ઞાનીએ જે કહ્યું ચારિત્ર, મુક્તિ પમાડે જ તેવું,
આ કળિકાળે મારા જેવાથી, દુષ્કર પળવું એવું;
પૂર્વ પુણ્યના પુંજથી પામ્યો, ભક્તિ આ ભવમાં તારી,
સંસાર-સાગર-તારક બનશે, નાવ એ શ્રદ્ધા અમારી.
હે ગુરુરાજ !૦

૩૨ જીવ શું નથી પામ્યો ? :–

નાથ નિગોદથી ઇંદ્ર સુધીની, યોનિ અનેકમાં જાયો,
વાર અનંત ભમ્યો ભવમાં પણ, ક્યાંય અપૂર્વ ન પાયો;
સમ્યક્ દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રની પૂર્ણતા પદવી સાચી,
મોક્ષદાયી એ રત્નત્રયી દઈ, કર કૃતાર્થ અયાચી.
હે ગુરુરાજ !૦

૩૩ બોધબીજ આગળ ત્રણલોકનું રાજ્ય તુચ્છ છે :–

પ્રસન્ન મનથી શ્રી વીર દેવે, ઉત્તમ પદ અર્પવાને,
બોધ-વચન-ઉત્તમ-બીજ વાવ્યું, જે મુજ ઉર ઉદ્યાને;
તેની આગળ શું રાજ્ય જગતનું ? તુચ્છ ત્રિલોક જણાય !
પ્રિય નથી ક્ષણભંગુર ભોગો, પ્રભુ શ્રીમત્ જિનરાય.
હે ગુરુરાજ !૦

૩૪ આલોચનાનું માહાત્મ્ય :–

પદ્મનંદીસૂરિની આ આલોચના, ત્રિકાળ અર્હંત આગળ,
શ્રદ્ધાભક્તિથી જે ભવ્ય ભણશે, નિષ્કામ ભાવે નિર્મળ;
આનંદધામ ઉત્તમ ધ્રુવપદ તે, પામે બુદ્ધિધન આણે,
યોગીન્દ્ર પણ તપ ચિરકાળ તપતાં જે પદ પામે પરાણે.
હે ગુરુરાજ !૦

૩૫ *સદ્ગુરુ બોધે નિશ્ચય અને આશ્રય કર્તવ્ય :–

મૃગશીર્ષમાં બે શ્યામ શૃંગ જેવાં, ગુરુ પૂર્ણચંદ્ર સમીપે,
પ્રબોધ-પ્રકાશે પ્રકાશી ઊઠે તેમ, અજ્ઞાન જ્ઞાન બની દીપે;
ચારગતિ વિશેષ લખચોરાશી રૂપે યોનિઓ ગણીશ નહીં હું,
નિશ્ચય તારો અને આશ્રય તારો, પામ્યા પછીથી રહે શું ?
હે ગુરુરાજ !૦

આલોચના અધિકારનું

ગદ્ય અવતરણ

૧ શરૂઆતમાં અવતરણ કરનાર 'मोक्षमूलं गुरु कृपा' એ વચનને અનુસરીને, સદ્ગુરુ સન્મુખ આલોચના કરવા જતાં પોતાની અબુધ અને અશક્ત દશા જણાવી, સદ્ગુરુનો નિશ્ચય અને આશ્રય ઇચ્છી, પોતાની દીનતા બતાવે છે કે હે સર્વજ્ઞ ગુરુરાજ ! અમે તમારાં બાળક છીએ, તમારે શરણે છીએ, અમારાં પાપ નાશ પામો. જ્ઞાન અને ક્રિયારૂપ મોક્ષમાર્ગમાં કંઈ કરવા અમે સમર્થ નથી. એક તમારું નામસ્મરણ અમારું કલ્યાણ કળિકાળમાં કરશે એવી શ્રદ્ધા છે; તે સફળ થાઓ !

૨ હે જિનેશ ! હે પ્રભુ ! જો સજ્જનોનું મન બાહ્ય તથા અંતરના મેલથી રહિત બનીને, તત્ત્વસ્વરૂપ તથા વાસ્તવિક આનંદ-ધામ એવા આપનો આશ્રય કરે, તેમના મનમાં જો આપના નામના સ્મરણરૂપ અનંત પ્રભાવવાળો મહામંત્ર હાજર હોય તથા આપે પ્રગટ કરેલા સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યક્ચારિત્રરૂપી મોક્ષમાર્ગમાં જો એમનું મન વહેતું હોય તો એ સજ્જનોએ ઇચ્છેલા પદાર્થની પ્રાપ્તિમાં વિઘ્ન કોઈ પ્રકારે આવી શકે નહીં.

---

* આ ગાથાના પ્રથમ ચરણમાં માગશર વદ ૨ ગુરુ અને ત્રીજા ચરણમાં ૧૯૮૪ સંવતનો ગર્ભિત નિર્દેશ છે.

૩ આચાર્ય સ્તુતિ કરે છે કે હે જિનેન્દ્રદેવ ! સંસારના ત્યાગ માટે પરિગ્રહરહિતપણું તથા રાગરહિતપણું, સમતા તથા સર્વથા કર્મોનો નાશ અને અનંત દર્શન, અનંત વીર્ય, અને અનંત સુખ સહિત સમસ્ત લોકાલોકને પ્રકાશ કરનારું કેવલજ્ઞાન એવો ક્રમ આપને જ પ્રાપ્ત થયો હતો. પરંતુ આપનાથી ભિન્ન બીજા કોઈ દેવને તેવો ક્રમ પ્રાપ્ત થયો નથી, તેથી આપ જ શુદ્ધ છો. આપનાં ચરણની સેવા જ સજ્જન પુરુષોએ કરવી ઘટે છે.

૪ હે ત્રણ લોકના નાથ ! જો નિશ્ચયથી આપની સેવામાં અમને દૃઢતા હોય તો અત્યંત બળવાન એવા સંસારરૂપી શત્રુની જીત થવી સંભવતી નથી. જેમકે કોઈ માણસને જળવૃષ્ટિથી હર્ષ ઉત્પન્ન કરનારા ઉત્તમ ફુવારા સહિત ઘર પ્રાપ્ત થયું હોય તેને જેઠ મહિનાનો અત્યંત કઠોર બપોરનો તાપ પણ કંઈ કરી શકે નહીં.

૫ શરણનું માહાત્મ્ય દર્શાવતાં આચાર્ય કહે છે કે :— આ પદાર્થ સારરૂપ છે, આ પદાર્થ અસાર છે, એ પ્રકારે સાર-અસારની પરીક્ષામાં એકાગ્રચિત્ત બની, જે કોઈ બુદ્ધિમાન મનુષ્ય ત્રણ લોકના સમસ્ત પદાર્થોનો અબાધિત ઊંડી દૃષ્ટિએ વિચાર કરે છે, તેની દૃષ્ટિમાં હે ભગવાન ! આપ જ એક સારભૂત પદાર્થ જણાઓ છો અને આપનાથી ભિન્ન સમસ્ત પદાર્થ અસારભૂત જણાય છે, તેથી આપના આશ્રયથી જ મને પરમ સંતોષ થયો છે.

૬ હે જિનેન્દ્ર ! સમસ્ત લોકાલોકને એક સાથે (સામટું) જાણે તેવું તો આપનું જ્ઞાન છે, સમસ્ત લોકાલોકને એકી વખતે દેખે તેવું આપનું દર્શન છે, આપનું સુખ અને શક્તિ અનંત છે; આપની ઈશ્વરતા પણ અતિશય નિર્મળ છે અને આપનું સ્વરૂપ પણ જળહળ જ્યોતિ સમાન છે. તેથી હે પરમાત્મા ! જો યોગીશ્વરોએ સમ્યક્-યોગરૂપી નેત્ર વડે આપને પ્રાપ્ત કરી લીધા તો તેમણે શું ન જાણ્યું ? એમણે શું ન દીઠું તથા એમણે શું પ્રાપ્ત ન કર્યું ?

૭ હે જિનેન્દ્ર ! તમને જ હું ત્રણ લોકના સ્વામી માનું છું, તમને જ આઠ કર્મના જીતનારા તથા મારા સ્વામી માનું છું, માત્ર આપને જ ભક્તિપૂર્વક નમસ્કાર કરું છું. સદાય આપનું જ ધ્યાન કરું છું. આપની જ સેવા અને સ્તુતિ કરું છું, અને કેવળ આપનું જ મને શરણ છે. અધિક શું કહેવું ? સંસારમાં કંઈ પ્રાપ્ત થાય તો એ થાઓ કે આપના સિવાય અન્ય કોઈની સાથે મારે પ્રયોજન ન રહે ! હે ભગવાન ! આપનું જ મારે પ્રયોજન પડે, અન્ય કોઈનું પ્રયોજન—કામ ન પડો, એટલી વિનયપૂર્વક વિનંતી છે.

૮ હે જિનેશ્વર ! ભૂતકાળમાં જે પાપ મેં ભ્રાન્તિથી મન-વચન-કાયા દ્વારા કરાવ્યાં છે, જાતે કર્યાં છે, બીજાંને પાપ કરતાં અનુમોદન આપ્યું છે, અથવા તેમાં મારી સંમતિ દીધી છે; વર્તમાનમાં જે પાપ હું મન-વચન-કાયાથી બીજાં પાસે કરાવું છું, જાતે કરું છું અને અન્ય પાપ કરતાં હોય તેમને ભલાં માનું છું; ભવિષ્યકાળમાં જે પાપ હું મન-વચન-કાયાથી કરાવીશ, જાતે કરીશ અને બીજાં કરતાં હોય તેમને ભલાં માનીશ; એ બધાં પાપની આપની આગળ જાતે નિંદા કરનાર એવો હું તેનાં સર્વ પાપ સર્વથા મિથ્યા થાઓ !

૯ હે જિનેન્દ્ર ! જો તમે ભૂત, ભવિષ્ય, વર્તમાન, ત્રણે કાળના ભિન્ન ભિન્ન પર્યાયો સહિત લોકાલોકને સર્વ પ્રકારે એક કાળે જાણો છો તથા દેખો છો તો હે સ્વામી ! મારાં એક જન્મનાં પાપો તમે નહીં જાણતા હો ? અર્થાત્ અવશ્ય જાણો છો. તેથી મારી આત્મનિંદા જાતે કરતો કરતો હું મારા દોષની આલોચના આપની આગળ કરું છું, તે આપને કેવળ સંભળાવવા માટે નહીં પણ શુદ્ધિ થવા અર્થે કરું છું.

૧૦ વ્યવહારનયે મૂલ ગુણ તથા ઉત્તર ગુણોને ધારણ કરનારો એવો હું મુનિ, તેના જે દોષો સારી રીતે સ્મરણમાં રહ્યા છે

તે દોષોની શુદ્ધિ થવા અર્થે આલોચના કરવા, હે જિનેન્દ્ર પ્રભુ ! આપની સમક્ષ સાવધાનીથી બેઠો છું, કારણ કે જ્ઞાનવાન ભવ્ય જીવોએ સદા પોતાનું મન માયા, મિથ્યા, નિદાન એ ત્રણ શલ્યોથી રહિત રાખવું જોઈએ.

૧૧ હે ભગવાન ! આ સંસારમાં સમસ્ત જીવ અસંખ્યાત લોક પ્રમાણ પ્રગટ તથા અપ્રગટ નાના પ્રકારના વિકલ્પો સહિત હોય છે. એ જીવો જેટલા વિકલ્પો સહિત છે તેટલા જ નાના પ્રકારના દોષો સહિત પણ છે, પરંતુ જેટલા દોષો છે તેટલાં પ્રાયશ્ચિત્તો શાસ્ત્રમાં નથી, તેથી એ સમસ્ત અસંખ્યાત લોક પ્રમાણ વિકલ્પોની શુદ્ધિ આપની સમીપમાં જ થાય છે.

૧૨ હે ભગવાન ! સમસ્ત પ્રકારના પરિગ્રહોથી રહિત, સમસ્ત શાસ્ત્રોના જાણકાર, ક્રોધાદિ કષાયોથી રહિત અને એકાંતવાસી જે ભવ્ય જીવ સમસ્ત બાહ્ય પદાર્થોથી મન તથા ઇંદ્રિયોને હઠાવીને અખંડ અને નિર્મળ સમ્યક્જ્ઞાનની મૂર્તિરૂપ આપમાં મન સ્થિર કરીને આપને દેખે છે તે ભવ્યાત્મા આપની સમીપતા પામે છે.

૧૩ પૂર્વ ભવમાં કષ્ટથી સંચય કરેલાં મહાપુણ્યથી, જે મનુષ્ય હે ભગવાન ! ત્રણ લોકના પૂજનિક આપને પામ્યો તેને એવી ઉત્તમ પદવી મળે છે, કે જે પદ બ્રહ્મા, વિષ્ણુ આદિ પણ નિશ્ચયથી પામી શકતા નથી. હે અર્હજ્જિનેન્દ્ર ! હે નાથ ! હું શું કરું ? આપના ચરણમાં મન સ્થાપન કરવા જતાં મારું મન પ્રબળપણે બાહ્ય પદાર્થો પ્રત્યે જ દોડે છે.

૧૪ હે જિનેશ ! આ સંસાર નિશ્ચે નાના પ્રકારનાં દુઃખો દેનાર છે, અને વાસ્તવિક સુખ દેનાર તો મોક્ષ છે. તે મોક્ષની પ્રાપ્તિ માટે અમે સમસ્ત ધન, ધાન્ય આદિ પરિગ્રહોનો ત્યાગ કર્યો, તપોવનમાં આવ્યા, સમસ્ત પ્રકારના સંશય પણ છોડી દીધા અને અત્યંત આકરાં વ્રત પણ ધારણ કર્યાં, તથાપિ હજુ સુધી એ કઠિન

વ્રતો ધારણ કરવાથી કંઈ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થઈ નહીં, કેમકે પવનના સમૂહથી કંપાવેલા પાન જેવું આ અમારું મન રાતદિવસ બાહ્ય પદાર્થોમાં ભ્રમણ કરતું રહે છે.

૧૫ હે ભગવાન ! જે મન બાહ્ય પદાર્થોને મનોહર માની તેની પ્રાપ્તિ માટે ગમે ત્યાં ભટકે છે, જે જ્ઞાનસ્વરૂપી આત્માને વગર કારણે સદા અત્યંત આકુળવ્યાકુળ કરતું રહે છે, જે ઇન્દ્રિયોરૂપી ગામને વસાવનાર છે, અને જે સંસાર ઊભો કરનાર કર્મોનો પરમ મિત્ર છે, એવું તે મન જ્યાં સુધી જીવતું છે, ત્યાં સુધી મુનિઓને કલ્યાણની પ્રાપ્તિ ક્યાંથી હોય ?

૧૬ નિર્મળ તથા અખંડ જ્ઞાનસ્વરૂપ આપને પામીને મારું મન અવશ્ય મૃત્યુ પામે. હે જિનેન્દ્ર ! નાના પ્રકારના વિકલ્પો સહિત મારું મન આપનાથી અન્ય બધા બાહ્ય પદાર્થોમાં નિરંતર ઘૂમતું ફરે છે, તો શું કરવું ? મોહવશ એવો કયો પ્રાણી મૃત્યુથી નથી ડરતો ? મોહ અહિત કરનાર જ છે. તેથી સવિનય પ્રાર્થના છે કે આ મારા મોહને નિર્મૂળ કરો.

૧૭ જ્ઞાનાવરણ આદિ સમસ્ત કર્મોમાં મોહ જ અત્યંત બળવાન છે. એ મોહના પ્રભાવથી આ મન જ્યાં ત્યાં ચંચળ બની ભ્રમણ કરે છે, મરણથી ડરે છે. મોહ ન હોય તો ન કોઈ જીવે કે ન કોઈ મરે. આ જગતના અનેક પ્રકારો છે તે પર્યાયનયની અપેક્ષાએ છે, દ્રવ્યાર્થિકનયની અપેક્ષાએ નહીં; હે ભગવાન ! આ મારા મોહનો સર્વથા નાશ કરો.

૧૮ પવનથી સમુદ્રમાં ઊઠતી ક્ષણિક જળ-લહરીઓના સમૂહ સમાન આ જગત સદાય અને સર્વત્ર ક્ષણભંગુર છે. એવો બરાબર વિચાર કરીને, સમસ્ત સંસારને ઉત્પન્ન કરવાવાળી પ્રવૃત્તિથી રહિત થઈને, હે જિનેન્દ્ર ! આપના નિર્વિકાર, પરમાનંદમય પરબ્રહ્મ સ્વરૂપમાં મારું મન સ્થિતિ કરવાને ઇચ્છે છે.

૧૯ અશુભ ઉપયોગ વડે ઉત્પન્ન થતાં પાપથી જીવ નાના પ્રકારનાં દુઃખો પામે છે, શુભ ઉપયોગ વડે ઉત્પન્ન થતાં ધર્મથી (પુણ્યથી) જીવોને સુખ મળે છે; એ બન્ને પાપપુણ્યરૂપી દ્વંદ્વ સંસારનું જ કારણ છે. શુદ્ધ ઉપયોગથી અવિનાશી તથા આનંદસ્વરૂપ પદ પમાય છે. હે જિનેન્દ્ર ! આપ તો એ પદમાં નિવાસ કરી રહ્યા છો, હું પણ એ શુદ્ધ ઉપયોગરૂપી પદમાં નિવાસ કરું એવી ભાવના છે.

૨૦ જે આત્મસ્વરૂપ-જ્યોતિ છે, તે નથી અંદર કે નથી બાહેર, નથી દિશામાં કે નથી વિદિશામાં, નથી મોટી કે નથી નાની, નથી નર જાતિ, નારી જાતિ કે નાન્યતર જાતિ, નથી ભારે કે નથી હલકી, તથા નથી જેને કર્મ, સ્પર્શ, શરીર, ગંધ, સંખ્યા, વચન કે વર્ણ, પરંતુ તે તો સમ્યક્ જ્ઞાન, સમ્યક્ દર્શનની મૂર્તિરૂપ ઉત્કૃષ્ટ નિર્મળ છે. એ આત્મસ્વરૂપ ઉત્કૃષ્ટ જ્યોતિથી ભિન્ન હું નથી, પરંતુ તદાકાર તન્મય છું.

૨૧ હે ભગવાન ! ચૈતન્યની ઉન્નતિનો નાશ કરનાર વિના-કારણ સદાના વૈરી એવા દુષ્ટ કર્મે મારામાં તથા આપમાં અંતર—ભેદ પાડ્યો છે. કર્મશૂન્ય અવસ્થામાં જેવો આપનો આત્મા છે તેવો જ મારો આત્મા છે. આપની સમક્ષ આ મારાં દુષ્ટ કર્મ ખડાં છે તેને હઠાવીને દૂર કરો. નીતિજ્ઞ પ્રભુઓનો એ ધર્મ છે, કે સજ્જનોની રક્ષા કરવી અને દુષ્ટોનો નાશ કરવો.

૨૨ હે ભગવાન ! નાના પ્રકારના આકાર તથા વિકાર (ફેરફાર) કરતાં વાદળાં આકાશમાં હોવા છતાં, જેવી રીતે આકાશના સ્વરૂપમાં કંઈ ફેરફાર કરતાં નથી, તેવી રીતે આધિ, વ્યાધિ, જરા, મરણ આદિ પણ મને કંઈ કરી શકતાં નથી, કેમકે એ બધાં શરીરના વિકાર જડરૂપ છે, પણ મારો આત્મા જ્ઞાનવાન અને શરીરથી ભિન્ન છે.

૨૩ હે ભગવાન, જેમ જળથી બાહેર સ્થળમાં (જમીન પર) પાણી વગર માછલી તરફડે છે, તેવી રીતે સંસારરૂપી સંતાપથી જેનું શરીર બળી રહ્યું છે, એવો હું સદા દુઃખિયો જ રહું છું; પરંતુ જ્યાં સુધી કરુણારૂપી જળના સંગથી અત્યંત શીતળ એવા આપના ચરણ કમળમાં મારું મન લાગી રહે છે ત્યાં સુધી હું અત્યંત સુખી રહું છું.

૨૪ હે ભગવાન ! ઇંદ્રિયોના સમૂહ સહિત મારું મન બાહ્ય પદાર્થો સાથે સંબંધ કરે છે, તેથી નાના પ્રકારનાં કર્મ આવીને મારા આત્મા સાથે બંધાય છે. પરંતુ વાસ્તવિક રીતે હું એ કર્મોથી સર્વ કાળે સર્વ ક્ષેત્રોમાં જુદો જ છું. આપના ચૈતન્યથી પણ સર્વથા એ કર્મ જુદાં જ છે, એ ચૈતન્યથી કર્મોને ભિન્ન કરવામાં આપ જ કારણ છો. તેથી હે શુદ્ધ આત્મા ! હે જિનેન્દ્ર ! નિશ્ચયથી મારી સ્થિતિ આપમાં જ છે.

૨૫ હે આત્મા ! તારે નથી લોકનું કામ કે નથી બીજાના આશ્રયનું કામ, તારે નથી દ્રવ્યનું પ્રયોજન કે નથી શરીરનું પ્રયોજન, તારે નથી ઇન્દ્રિયોનું કામ કે નથી વચનનું કામ, અને તારે નથી પ્રાણનું પ્રયોજન કે નથી નાના પ્રકારના વિકલ્પોનું પ્રયોજન. કેમકે એ બધા પુદ્‌ગલ દ્રવ્યના જ પર્યાય છે, તારાથી ભિન્ન છે તોપણ મહા ખેદની વાત છે, કે તું એમને પોતાના માની તેમનો આશ્રય કરે છે તો શું તને દૃઢ બંધન નહીં થાય ? અવશ્ય થશે.

૨૬ ધર્મ દ્રવ્ય, અધર્મ દ્રવ્ય, આકાશ દ્રવ્ય, કાળ દ્રવ્ય, એ ચારે દ્રવ્યો મારું કંઈ બગાડતાં નથી. ગતિ, સ્થિતિ આદિ કામોમાં સહકારી થઈ મને મદદ કરનાર બની રહે છે. સમીપમાં રહેનાર અને બંધ કરનાર તો કર્મ અને નોકર્મરૂપ એક પુદ્‌ગલ જ મારો વૈરી છે. મેં ભેદજ્ઞાનરૂપી તરવારવડે હમણાં તેના કટકેકટકા કરી ઉડાવી દીધા છે.

૨૭ જીવોને નાના પ્રકારે રાગદ્વેષ કરનાર પરિણામે જેવી રીતે પુદ્‌ગલ દ્રવ્ય પરિણમે છે, તેવી રીતે ધર્મ, અધર્મ, આકાશ તથા

કાલ એ ચાર અમૂર્તિક દ્રવ્ય રાગદ્વેષ કરનાર પરિણામે પરિણમતાં નથી. એ રાગદ્વેષના નિમિત્તે કઠિન કર્મોની ઉત્પત્તિ થાય છે. એવાં કર્મથી સંસાર પ્રવર્તે છે. સંસારમાં નાના પ્રકારના દુઃખ ભોગવવાં પડે છે. કલ્યાણ કરવાની અભિલાષાવાળા સજ્જનોએ રાગદ્વેષ બન્નેને સર્વથા તજવા ઘટે છે.

૨૮ હે મન ! બાહ્ય તેમજ તારાથી ભિન્ન જે સ્ત્રી, પુત્ર આદિ પદાર્થ, તેમાં રાગદ્વેષરૂપ અનેક પ્રકારના વિકલ્પો કરીને શા માટે તું દુઃખદ અશુભ કર્મ બાંધે છે ? જો તું આનંદરૂપી જળના સમુદ્રમાં શુદ્ધ આત્માને પામીને નિવાસ કરીશ, તો તું વિસ્તીર્ણ નિર્વાણરૂપી સુખ અવશ્ય પામીશ. આનંદસ્વરૂપ શુદ્ધ આત્મામાં જ તારે નિવાસ કરવો જોઈએ, તેનું જ ધ્યાન તથા મનન કરવું જોઈએ.

૨૯ હે જિનેન્દ્ર ! આપના ચરણકમળની કૃપાથી ઉપર જણાવેલી વાતોનો યથાર્થ વિચાર કરી, જેવો આ જીવ શુદ્ધિ માટે અધ્યાત્મરૂપી ત્રાજવામાં (પલ્લામાં) પગ મૂકવા જાય છે તેવો જ કર્મરૂપી ભયંકર વૈરી તેને દોષવાળો બનાવવા સામો ખડો થાય છે. હે ભગવાન ! આવી દશામાં આપ જ મધ્યસ્થ સાક્ષી છો.

૩૦ દ્વૈત (માન-અપમાન, લાભ-અલાભ, શત્રુ-મિત્રાદિ મોહરૂપ વિકલ્પો) વાસ્તવિક રીતે સંસાર છે; અદ્વૈત (રાગદ્વેષ આદિ દ્વન્દ્વથી રહિત-નિર્વિકલ્પરૂપ દશા) એ જ મોક્ષસ્વરૂપ છે. આ સંસાર તથા મોક્ષમાં પ્રાપ્ત થતી દશાનું ઉત્કૃષ્ટ સ્વરૂપ સંક્ષેપમાં કહ્યું છે. એ બેમાંથી પહેલું જે દ્વૈતપદ છે તેનાથી ધીમે ધીમે પાછો હઠી અદ્વૈત-પદનું આલંબન કરે છે તે પુરુષ વાસ્તવિક રીતે નામરહિત બની જાય છે. તે વ્યવહારનયથી બ્રહ્મા, ધાતા આદિ નામે કહેવાય છે.

૩૧ હે જિનેન્દ્ર દેવ ! કેવળજ્ઞાની એવા આપે મુક્તિને માટે જે ચારિત્રનું વર્ણન કર્યું છે, તે ચારિત્ર તો આ ભયંકર કળિકાળમાં મારા જેવા મનુષ્યને ધારણ કરવું ઘણું મુશ્કેલ છે. પૂર્વકાળે સંચિત

પુણ્યના ઉદયથી મારી આપના પ્રત્યે જે ભક્તિ છે, તે ભક્તિ જ હે જિન ! મને સંસારરૂપી સમુદ્રથી પાર ઉતારવામાં વહાણ સમાન હો !

૩૨ આ સંસારમાં ભ્રમણ કરતાં મેં ઇન્દ્રપણું, નિગોદપણું અને બન્નેની વચ્ચેની બીજી પણ બધા પ્રકારની યોનિઓ અનંતવાર પ્રાપ્ત કરી છે. એમાંની કોઈ પણ પદવી મારે માટે અપૂર્વ નથી. પરંતુ મોક્ષપદ દેનાર અપૂર્વ સમ્યક્દર્શન, સમ્યક્જ્ઞાન, સમ્યક્-ચારિત્રની પદવી હજી સુધી મને મળી નથી. હે ભગવાન ! મારી સમ્યક્-દર્શન, સમ્યક્જ્ઞાન, સમ્યક્ચારિત્રની પદવીની ઇચ્છાને પૂર્ણ કરો.

૩૩ બાહ્ય તથા અભ્યંતર લક્ષ્મી(શ્રી)થી શોભતા એવા શ્રી વીર ભગવાને પોતાના પ્રસન્ન ચિત્તથી સર્વોત્તમ પદની પ્રાપ્તિને માટે મારા ચિત્તમાં પરમ ઉપદેશ-વચનરૂપ બીજ રોપ્યું છે. એ ઉપદેશની આગળ ક્ષણમાં નાશ પામે તેવું પૃથ્વીનું રાજ્ય મને પ્રિય નથી. એ તો શું ? પરંતુ હે પ્રભુ ! હે જિનેન્દ્ર ! એ ઉપદેશની આગળ ત્રણ લોકનું રાજ્ય પણ મને તુચ્છ લાગે છે.

૩૪ શ્રદ્ધાથી જેનું શરીર નમ્ર બન્યું છે એવો જે મનુષ્ય શ્રી પદ્મનંદી સૂરિની કરેલી આ આલોચના નામની રચના ત્રણ કાળ શ્રી અર્હત્‌દેવની આગળ ભણે, તે બુદ્ધિમાન એવું પદ પામે છે કે જે પદ લાંબા કાળ સુધી મોટા મોટા મુનિઓ ઘોર પ્રયત્ન (પુરુષાર્થ) કર્યા છતાં પણ પરાણે પ્રાપ્ત કરે છે.

૩૫ જ્યારે પૂર્ણ ચંદ્ર ઊગે છે ત્યારે હરણનાં બે શ્યામ શૃંગો તેના તેજથી પ્રકાશે છે તેમ શ્રીમદ્ સદ્‌ગુરુરાજના પ્રતાપે, જ્ઞાન અને દર્શનરૂપી આત્માની શક્તિ, જે અનાદિથી મિથ્યાત્વના ઉદયે કુજ્ઞાન અને કુદર્શનરૂપ હતી, તે સમ્યગ્દર્શન અને સમ્યક્જ્ઞાનરૂપ બે સદ્‌ગુણોથી પ્રકાશે છે. પછી ચાર ગતિ અને ચોરાશી લાખ યોનિઓમાં પરિભ્રમણ કરવાનું રહેતું નથી. સત્‌નો નિશ્ચય અને આશ્રય પામ્યા પછી અવશ્ય મોક્ષ થવાનો છે.

આલોચનાનાં પદો

૧

વીતરાગ શાસન વિષે, વીતરાગતા હોય;
જહાં કષાયકી પોષણા, કષાય શાસન સોય. ૧

(પ્રિયતમ પ્રભુ કરીએ વંદના—એ દેશી)

આત્માર્થે કરીએ ખામના, સબ દોષ પાપ હો જાય ફના;
સબ દોષ પાપ હો જાય ફના, આત્માર્થે કરીએ ખામના —એ ટેક૦
દશવિધ સુધર્મ-કલ્પતરુમેં, ક્ષમા ધર્મ આદિ ગના —(૨) આ૦ ૧
મુનિકો પક્ષ, શ્રાદ્ધ ચૌમાસી, સંવત્સર સમકિતીતના —(૨) આ૦ ૨
ઇન હદ તક અવિરાધના આખી, અતઃપરં વિરાધના —(૨) આ૦ ૩
પ્રત્યક્ષ અરુ પરોક્ષ ઉભયવિધિ, ક્ષમાપનાકી આગના —(૨) આ૦ ૪
અવલ હી નિજ ઉપકારી પ્રત્યે, કીજે ક્ષમાકી પ્રયાચના—(૨) આ૦ ૫
અસિઆઉસા-પરમેષ્ઠી પણ, સાધર્મી અરુ સજ્જના —(૨) આ૦ ૬
તત્પશ્ચાત્ ચૌરાસીવાસી, સાથે કીજે ક્ષમાપના —(૨) આ૦ ૭
ભૂતકાલકી ક્ષમા સફલ જબ હોય ભવિષ્યકી પ્રતિગના —(૨) આ૦ ૮
અસમર્થકો રક્ષણ ક્ષાંતિ, સમર્થકું ભૂષણ ભના —(૨) આ૦ ૯
શ્રીમદ્ વીતરાગ શાસનમેં, ઉત્તમ ક્ષમાકી સ્થાપના —(૨) આ૦૧૦
તાતેં ક્ષમી ક્ષમાવી, ભાવો– **રત્નત્રયકી** ભાવના —(૨) આ૦૧૧

૨

ૐ

જગદ્ ભૂષણ જિનવરા, જગદ્ વંદ્ય જગમાંય;
યજ્ઞ કર્મના દૂષણને, પાવન કરો પળમાંય.

સ્વધર્મ-બંધુ

કીધાં હશે કુકર્મ દેહે, તમ પ્રતિ આ વરસમાં,
છોડ્યાં હશે વળી વાક્શસ્ત્રો, તમ પ્રતિ આ વરસમાં,
ચિંતવ્યું હશે બૂરું તમારું, મન મહીં આ વરસમાં,
દોષ અગણિત મમ થકી, એવા થયા આ વરસમાં.

દોષનો દેણદાર હું, દેવું પતાવા મરું મથી,
માફી મૂડી વિણ લાજ પ્રભુજી, હાથ મુજ રહેવી નથી;
બાંધવ બની બંધ વાળજો, હિસાબ એ મૂડી થકી,
જંજીર જડેલાં હાલ તોડો, કાલ મૃત્યુ છે નકી.

સ્મૃતિનું સરોવર જોઈએ તેવું નિર્મળ નહીં હોવાથી જન્મ પામેલી 'હશે' એવી ઉડાઉ કબૂલાત માફીની પરમ જિજ્ઞાસાને લેશ પણ ક્ષીણ કરતી નથી, એમ વિચારશો.

દોષના દાવાનલને બુઝાવનાર પરમ શીતલમય પર્વનો અદ્ભુત અનુભવ માત્ર દોષ રહિત વિરલાને જ થાય. મમ જેવા રાંકને શું ?

એ જ નામું માંડી વાળવા વિનંતિ.

૩

મિચ્છા મિ દુક્કડં

આ ભવ ને ભવો-ભવ મહીં, થયું વેર વિરોધ,
અંધ બની અજ્ઞાનથી, કર્યો અતિશય ક્રોધ,
તે સવિ મિચ્છા મિ દુક્કડં.

જીવ ખમાવું છું સવિ, ક્ષમા કરજો સદાય;
વેર વિરોધ ટળી જજો, અક્ષય પદ સુખ સોય,
સમભાવી આતમ થશે.

ભારે કર્મી જીવડા, પીવે વેરનું ઝેર;
ભવ અટવીમાં તે ભમે, પામે નહિ શિવ લહેર,
ધર્મનું મર્મ વિચારજો.

પ્રાર્થના

અશુદ્ધાત્મા શુદ્ધાત્માને અરજ કરે છે :–

હે પરમેશ્વર ! શુદ્ધાત્મા ! મારા હૃદયને દયાથી ભરપૂર કર. હે સત્ય ! મારા હૃદયમાં આવ.

હે શીલના સ્વામી ! મને કુશીલથી બચાવ. મને સંતોષથી ભરપૂર કર કે હું પરવસ્તુ પર નજર ન કરું. જે જેને ભોગવવાને તેં આપ્યું તે હું ના ચાહું.

તું નિષ્પાપ, પૂર્ણ પવિત્ર છે. તારી પવિત્રતા મારામાં ભર. મને પાપરહિત કર. જ્ઞાન, ધૈર્ય, શાંતિ અને નિર્ભયતા મને આપ. તારાં પવિત્ર વચનથી મારાં પાપ ધો.

હે આનંદ ! મને આનંદથી ભરપૂર કર, મને તારી તરફ ખેંચ.

હે દેવ ! મેં તારી આજ્ઞા તોડી છે, તો મારો હવે શું હવાલ થશે ?

હું પાપમાં બૂડી રહ્યો છું. હું દર સમય પાપના કામમાં જ હર્ષ માની રહ્યો છું. તારી કૃપાદાનનું તેડું મારી તરફ આવ્યું કે તું મને પોતા તરફ બોલાવે છે. તારી પવિત્રતા મને દરવખત ચેતાવે છે કે આ પાપમાં તું ના પેસ. માટે હવે હું તારી પવિત્રતાનું સન્માન કરું. મને પવિત્ર આત્માથી ભરપૂર કર.

તારી સર્વે આજ્ઞા પાળવાની બુદ્ધિ તથા શક્તિ મને આપ. મોહ શત્રુના કબજામાંથી મને છોડાવ. હું બાળક છું, માટે દરસમય મને બચાવ, પડવા ન દે. મને તારામાં રાખ, તું મારામાં રહે. જે તારી કૃપા નજર થઈ તે પૂરી કર.

તારા સિવાય કોઈ દાતા નથી. તારી આજ્ઞાના બગીચામાંથી મને બહાર ના મૂક. તારી શાંતિના સમુદ્રમાં મને ઝિલાવ. તારો સર્વે મહિમા મને દેખાડ.

તું આનંદ છે, તું પ્રેમ છે, તું દયા છે, તું સત્ય છે, તું સ્થિર છે, તું અચળ છે, તું નિર્ભય છે, તું એક શુદ્ધ નિત્ય છે, તું અબાધિત છે, તારા અનંત અક્ષય ગુણથી મને ભરપૂર કર.

દૈહિક કામનાથી અને વિષયની ભીખથી મારા દિલને વાર. કષાયની તપ્તિથી બચાવ. મારાં સર્વે વિઘ્ન દૂર કર, કે સ્થિરતા અને આનંદથી હું તારી સિદ્ધિને અનુભવું.

મારી સર્વે શુભેચ્છા તારા વચનપસાયથી પૂર. સાચા માર્ગ બતાવનાર ગુરુના પસાયથી પૂર. મને જૂઠા હઠવાદથી અને જૂઠા ધર્મથી છોડાવ. કુગુરુના ફંદથી બચાવ.

તારા પસાયથી મન, વચન ને શરીર આદિ જે શક્તિ હું પામ્યો છું તે સર્વે શક્તિ હું ખોટા વા પાપના કામમાં ન વાપરું, અને ફોગટ વખત ન ગુમાવું એ બુદ્ધિ આપ.

તારા પસાયથી હું સર્વેને સુખનું કારણ થાઉં, કોઈને દુઃખનું કારણ ન થાઉં, માટે મને સત્ય અને દયાથી ભરપૂર કર, અને જે મને યોગ્ય હોય તે આપ. ખોટા મનોરથ અને વ્યર્થ વિચારથી હંમેશાં બચાવ.

ક્ષમાપનાના પત્રો

('શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર'માંથી)

૧

વવાણિયા, પ્ર. ભાદ્ર. સુ. ૬, ૧૯૪૬

પ્રથમ સંવત્સરી અને એ દિવસ પર્યંત સંબંધીમાં કોઈ પણ પ્રકારે તમારો અવિનય, આશાતના, અસમાધિ મારા મન, વચન, કાયાના કોઈ પણ યોગાધ્યવસાયથી થઈ હોય તેને માટે પુનઃ પુનઃ ક્ષમાવું છું.

અંતર્જ્ઞાનથી સ્મરણ કરતાં એવો કોઈ કાળ જણાતો નથી વા સાંભરતો નથી કે જે કાળમાં, જે સમયમાં, આ જીવે પરિભ્રમણ ન કર્યું હોય, સંકલ્પ-વિકલ્પનું રટણ ન કર્યું હોય, અને એ વડે 'સમાધિ' ન ભૂલ્યો હોય. નિરંતર એ સ્મરણ રહ્યા કરે છે, અને એ મહા વૈરાગ્યને આપે છે.

વળી સ્મરણ થાય છે કે એ પરિભ્રમણ કેવળ સ્વચ્છંદથી કરતાં જીવને ઉદાસીનતા કેમ ન આવી ? બીજા જીવો પરત્વે

ક્રોધ કરતાં, માન કરતાં, માયા કરતાં, લોભ કરતાં, કે અન્યથા કરતાં તે માઠું છે એમ યથાયોગ્ય કાં ન જાણ્યું ? અર્થાત્ એમ જાણવું જોઈતું હતું, છતાં ન જાણ્યું એ વળી ફરી પરિભ્રમણ કરવાનો વૈરાગ્ય આપે છે.

વળી સ્મરણ થાય છે કે જેના વિના એક પળ પણ હું નહીં જીવી શકું એવા કેટલાક પદાર્થો (સ્ત્રીઆદિક) તે અનંત વાર છોડતાં, તેનો વિયોગ થયાં અનંત કાળ પણ થઈ ગયો; તથાપિ તેના વિના જિવાયું એ કંઈ થોડું આશ્ચર્યકારક નથી. અર્થાત્ જે જે વેળા તેવો પ્રીતિભાવ કર્યો હતો તે તે વેળા તે કલ્પિત હતો. એવો પ્રીતિભાવ કાં થયો ? એ ફરી ફરી વૈરાગ્ય આપે છે.

વળી જેનું મુખ કોઈ કાળે પણ નહીં જોઉં; જેને કોઈ કાળે હું ગ્રહણ નહીં જ કરું; તેને ઘેર પુત્રપણે, સ્ત્રીપણે, દાસપણે, દાસીપણે, નાના જંતુપણે શા માટે જન્મ્યો ? અર્થાત્ એવા દ્વેષથી એવા રૂપે જન્મવું પડ્યું ! અને તેમ કરવાની તો ઇચ્છા નહોતી ! કહો, એ સ્મરણ થતાં આ ક્લેશિત આત્મા પરત્વે જુગુપ્સા નહીં આવતી હોય ? અર્થાત્ આવે છે.

વધારે શું કહેવું ? જે જે પૂર્વનાં ભવાંતરે ભ્રાંતિપણે ભ્રમણ કર્યું, તેનું સ્મરણ થતાં હવે કેમ જીવવું એ ચિંતના થઈ પડી છે. ફરી ન જ જન્મવું અને ફરી એમ ન જ કરવું એવું દૃઢત્વ આત્મામાં પ્રકાશે છે. પણ કેટલીક નિરુપાયતા છે ત્યાં કેમ કરવું ? જે દૃઢતા છે તે પૂર્ણ કરવી; જરૂર પૂર્ણ પડવી એ જ રટણ છે, પણ જે કંઈ આડું આવે છે, તે કોરે કરવું પડે છે, અર્થાત્ ખસેડવું પડે છે, અને તેમાં કાળ જાય છે. જીવન ચાલ્યું જાય છે, એને ન જવા દેવું, જ્યાં સુધી યથાયોગ્ય જય ન થાય ત્યાં સુધી, એમ દૃઢતા છે તેનું કેમ કરવું ? કદાપિ કોઈ રીતે

તેમાંનું કંઈ કરીએ તો તેવું સ્થાન ક્યાં છે કે જ્યાં જઈને રહીએ ? અર્થાત્ તેવા સંતો ક્યાં છે, કે જ્યાં જઈને એ દશામાં બેસી તેનું પોષણ પામીએ ? ત્યારે હવે કેમ કરવું ?

''ગમે તેમ હો, ગમે તેટલાં દુઃખ વેઠો, ગમે તેટલા પરિષહ સહન કરો, ગમે તેટલા ઉપસર્ગ સહન કરો, ગમે તેટલી વ્યાધિઓ સહન કરો, ગમે તેટલી ઉપાધિઓ આવી પડો, ગમે તેટલી આધિઓ આવી પડો, ગમે તો જીવનકાળ એક સમયમાત્ર હો, અને દુર્નિમિત્ત હો, પણ એમ કરવું જ.

ત્યાં સુધી હે જીવ ! છૂટકો નથી.''

આમ નેપથ્યમાંથી ઉત્તર મળે છે,અને તે યથાયોગ્ય લાગે છે.

ક્ષણે ક્ષણે પલટાતી સ્વભાવવૃત્તિ નથી જોઈતી. અમુક કાળ સુધી શૂન્ય સિવાય કંઈ નથી જોઈતું; તે ન હોય તો અમુક કાળ સુધી સંત સિવાય કંઈ નથી જોઈતું; તે ન હોય તો અમુક કાળ સુધી સત્સંગ સિવાય કંઈ નથી જોઈતું; તે ન હોય તો આર્યાચરણ (આર્ય પુરુષોએ કરેલાં આચરણ) સિવાય કંઈ નથી જોઈતું; તે ન હોય તો જિનભક્તિમાં અતિ શુદ્ધ ભાવે લીનતા સિવાય કંઈ નથી જોઈતું; તે ન હોય તો પછી માગવાની ઇચ્છા પણ નથી.

ગમ પડ્યા વિના આગમ અનર્થકારક થઈ પડે છે. સત્સંગ વિના ધ્યાન તે તરંગરૂપ થઈ પડે છે. સંત વિના અંતની વાતમાં અંત પમાતો નથી. લોકસંજ્ઞાથી લોકાગ્રે જવાતું નથી. લોકત્યાગ વિના વૈરાગ્ય યથાયોગ્ય પામવો દુર્લભ છે. એ જ વિજ્ઞાપન.

વિ૦ રાયચંદના યથાયોગ્ય

---

૨ મુંબઈ, ભા. સુ. ૭, ૧૯૪૮

ઉદય જોઈને ઉદાસપણું ભજશો નહીં.

સંસાર ભજવાના આરંભકાળ(?)થી તે આજ દિન પર્યંત તમ પ્રત્યે જે કંઈ અવિનય, અભક્તિ અને અપરાધાદિ દોષ ઉપયોગપૂર્વક કે અનુપયોગે થયા હોય તે સર્વ અત્યંત નમ્રપણે ક્ષમાવું છું.

શ્રી તીર્થંકરે જેને મુખ્ય એવું ધર્મપર્વ ગણવાનું યોગ્ય ગણ્યું છે, એવી સંવત્સરી આ વર્ષ સંબંધી વ્યતીત થઈ. કોઈ પણ જીવ પ્રત્યે કોઈ પણ પ્રકારે કોઈ પણ કાળને વિષે અત્યંત અલ્પ પણ દોષ કરવો યોગ્ય નથી, એવી વાત જેને પરમોત્કૃષ્ટપણે નિર્ધાર થઈ છે, એવા આ ચિત્તને નમસ્કાર કરીએ છીએ, અને તે જ વાક્ય માત્ર સ્મરણયોગ્ય એવા તમને લખ્યું છે; કે જે વાક્ય નિઃશંકપણે તમે જાણો છો.

---

૩ મુંબઈ, ભા. સુ. ૧૦, ૧૯૪૮

સંસારકાળથી તે અત્ર ક્ષણ સુધીમાં તમ પ્રત્યે કોઈ પણ પ્રકારનો અવિનય, અભક્તિ, અસત્કાર કે તેવા બીજા અન્ય પ્રકાર સંબંધી કોઈ પણ અપરાધ મન, વચન, કાયાના પરિણામથી થયો હોય તે સર્વ અત્યંત નમ્રપણે, તે સર્વ અપરાધોના અત્યંત લય પરિણામરૂપ આત્મસ્થિતિએ કરી હું સર્વ પ્રકારે કરી ક્ષમાવું છું; અને તે ક્ષમાવવાને યોગ્ય છું. તમને કોઈ પણ પ્રકારે તે અપરાધાદિનો અનુપયોગ હોય તો પણ અત્યંતપણે અમારી તેવી પૂર્વકાળ સંબંધીની કોઈ પ્રકારે પણ

સંભાવના જાણી અત્યંતપણે ક્ષમા આપવા યોગ્ય આત્મસ્થિતિ કરવા અત્ર ક્ષણ લઘુત્વપણે વિનંતિ છે.

---

૪ મુંબઈ, ભા. સુદ ૧૦, ૧૯૪૮

અત્ર ક્ષણ પર્યંત તમ પ્રત્યે કોઈ પણ પ્રકારે પૂર્વાદિ કાળને વિષે મન, વચન, કાયાના યોગથી જે જે અપરાધાદિ કંઈ થયું હોય તે સર્વ અત્યંત આત્મભાવથી વિસ્મરણ કરી ક્ષમા ઇચ્છું છું; હવે પછીના કોઈ પણ કાળને વિષે તમ પ્રત્યે તે પ્રકાર થવો અસંભવિત જાણું છું, તેમ છતાં પણ કોઈક અનુપયોગ ભાવે દેહપર્યંતને વિષે તે પ્રકાર ક્વચિત્ થાય તો તે વિષે પણ અત્ર અત્યંત નમ્ર પરિણામે ક્ષમા ઇચ્છું છું; અને તે ક્ષમારૂપ ભાવ આ પત્રને વિચારતાં વારંવાર ચિંતવી તમે પણ તે સર્વ પ્રકાર અમ પ્રત્યેના પૂર્વકાળના, વિસ્મરણ કરવાને યોગ્ય છો.

---

૫ મુંબઈ, ભા. સુદ ૬, ૧૯૫૩

પરમકૃપાળુ પૂજ્ય પિતાશ્રીજી, વવાણિયા બંદર.

આજ દિવસ પર્યંત મેં આપનો કાંઈ પણ અવિનય, અભક્તિ કે અપરાધ કર્યો હોય તે બે હાથ જોડી મસ્તક નમાવીને શુદ્ધ અંતઃકરણથી ખમાવું છું. કૃપા કરીને આપ ક્ષમા આપશો. મારી માતુશ્રી પ્રત્યે પણ તે જ રીતે ખમાવું છું. તેમ જ બીજા સાથ સર્વે પ્રત્યે મેં કોઈ પણ પ્રકારનો અપરાધ કે અવિનય જાણતાં અથવા અજાણતાં કર્યો હોય તે શુદ્ધ અંતઃકરણથી ખમાવું છું. કૃપા કરીને સૌ ક્ષમા આપશોજી.

શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર પ્રણીત

ક્ષમાપનાપાઠનું પદ્ય

હે નાથ ! ભૂલી હું ભવસાગરમાં ભટક્યો;
નહિ અધમ કામ કરતાં, હું કદી પણ અટક્યો.

તમ વચન અમૂલખ, લક્ષમાંહી નહિ લીધાં;
નહિ તત્ત્વ વિચારથી, કહ્યાં તમારાં કીધાં.

સેવ્યું નહિ ઉત્તમ, શીલ પ્રણીત તમારું;
તજી યાદી આપની, મેં જ બગાડ્યું મારું.

પ્રભુ ! દયા, શાંતિ ને ક્ષમા આદિ મેં છોડી;
વળી પવિત્રતાની, ઓળખાણ પણ તોડી.

હું ભૂલ્યો, આથડ્યો, અને રખડ્યો ભારી;
આ સંસારે વિભુ, વિટંબના થઈ મારી.

હું પાપી મદોન્મત્ત, મલિન કર્મના રજથી;
વિણ તત્ત્વ મોક્ષ મેળવાય નહીં, પ્રભુ ! મુજથી.

હે પરમાત્મા ! હું પ્રપંચમાંહિ પડ્યો છું;
હું મૂઢ, નિરાશ્રિત, મહા ખુવાર બન્યો છું.

બની અંધ અમિત અજ્ઞાનથી ભૂલ્યો ભક્તિ;
નથી નિશ્ચય મુજમાં, નાથ ! વિવેકની શક્તિ.

ઓ રાગરહિત પ્રભુ ! મુજને જાણી અનાથ;
આ દીન દાસનો, ગ્રહો હેતથી હાથ.

હું શરણ હવે તો ગ્રહણ કરું છું તમારું;
તુમ ધર્મ સાથ તુમ મુનિનું શરણ સ્વીકારું.

હું માગું છું પ્રભુ ! મુજ અપરાધની માફી;
કરી દીઓ પાપથી મુક્ત, કહું પછી કાંહી.
એ અભિલાષા અવિનાશી, પૂરણ કરજો;
મુજ દોષ દયાનિધિ, દેવ દિલે નવિ ધરજો.
હું પાપનો પશ્ચાત્તાપ હવે કરું છું;
વળી સૂક્ષ્મ વિચારથી, સદા ઊંડો ઊતરું છું.
તુમ તત્ત્વ ચમત્કૃતિ, નજરે તૂર્ત તરે છે;
એ મુજ સ્વરૂપનો, વિકાસ નાથ કરે છે.
છો આપ નીરાગી, અનંત ને અવિકારી;
વળી સ્વરૂપ સત્ ચિદાનંદ ગણું સુખકારી.
છો સહજાનંદી અનંતદર્શી જ્ઞાની;
ત્રૈલોક્ય પ્રકાશક, નાથ ! શું આપું નિશાની ?
મુજ હિત અર્થે દઉં, સાક્ષી માત્ર તમારી;
હું ક્ષમા ચાહું, મતિ સદા આપજો સારી.
તુમ પ્રણીત તત્ત્વમાં, શંકાશીલ ન થાઉં;
જે આપ બતાવો, માર્ગ ત્યાં જ હું જાઉં.
મુજ આકાંક્ષા ને, વૃત્તિ એવી નિત્ય થાજો;
લઈ શકું જેથી હું, મહદ્ મુક્તિનો લાવો.
હે સર્વજ્ઞ પ્રભુ ! શું વિશેષ કહું હું તમને;
નથી લેશ અજાણ્યું, આપથી નિશ્ચય મુજને.
હું કેવલ પશ્ચાત્તાપથી દિલ દહું છું;
મુજ કર્મજન્ય પાપની ક્ષમા ચાહું છું.
ૐ શાંતિ શાંતિ, કરો કૃપાળુ શાંતિ;
ગુરુ રાજચંદ્ર જિન વચન, હરો મમ ભ્રાંતિ.

શ્રી લાલાજી રણજીતસિંહજી કૃત

શ્રી બૃહદ્ આલોચના

(દોહા)

સિદ્ધ શ્રી પરમાતમા, અરિગંજન અરિહંત;
ઇષ્ટ દેવ વંદું સદા, ભય ભંજન ભગવંત. ૧

અરિહા સિદ્ધ સમરું સદા, આચારજ ઉવઝાય;
સાધુ સકલકે ચરનકું, વંદું શિષ નમાય. ૨

શાસન નાયક સમરિયે, ભગવંત વીર જિનંદ;
અલિય[૧] વિઘન દૂરે હરે, આપે પરમાનંદ. ૩

અંગૂઠે અમૃત વસે, લબ્ધિ તણો ભંડાર;
શ્રીગુરુ ગૌતમ સમરિયે, વાંછિત ફલ દાતાર. ૪

શ્રી ગુરુદેવ પ્રસાદસેં, હોત મનોરથ સિદ્ધ;
ઘન વરસત વેલી તરુ, ફૂલ ફલનકી વૃદ્ધ. ૫

પંચ પરમેષ્ઠી દેવકો, ભજનપૂર પહિચાન;
કર્મ અરિ ભાજે સબી, હોવે પરમ કલ્યાન. ૬

શ્રી જિનયુગ પદકમલમેં, મુજ મન ભ્રમર વસાય;
કબ ઊગે વો દિનકરુ, શ્રીમુખ દરિસન પાય. ૭

પ્રણમી પદપંકજ ભણી, અરિગંજન અરિહંત;
કથન કરૌં અબ જીવકો, કિંચિત્ મુજ [૨]વિરતંત. ૮

આરંભ વિષય કષાયવશ, ભમિયો કાળ અનંત;
લક્ષચોરાશી યોનિસેં, અબ તારો ભગવંત. ૯

૧. અનિષ્ટ. ૨ વૃત્તાંત, વર્તન.

દેવ ગુરુ ધર્મ સૂત્રમેં, નવ તત્ત્વાદિક જોય;
અધિકા ઓછા જે કહ્યા, [1]મિથ્યા દુષ્કૃત મોય. ૧૦

મિથ્યા મોહ અજ્ઞાનકો, ભરિયો રોગ અથાગ;
વૈદ્યરાજ ગુરુ શરણથી, ઔષધ જ્ઞાન વિરાગ. ૧૧

જે મેં જીવ વિરાધિયા, સેવ્યાં પાપ અઢાર;
પ્રભુ તુમારી સાખસેં, વારંવાર ધિક્કાર. ૧૨

બુરા બુરા સબકો કહે, બુરા ન દીસે કોઈ;
જો ઘટ શોધે આપનો, મોસું બુરા ન કોઈ. ૧૩

કહેવામાં આવે નહીં, અવગુણ ભર્યા અનંત;
લિખવામાં ક્યું કર લિખું, જાણો શ્રી ભગવંત. ૧૪

કરુણાનિધિ કૃપા કરી, કર્મ કઠિન મુઝ છેદ;
મિથ્યા મોહ અજ્ઞાનકો, કરજો ગ્રંથિ ભેદ. ૧૫

પતિત ઉદ્ધારન નાથજી, અપનો બિરુદ વિચાર;
ભૂલચૂક સબ માહરી, ખમીએ વારંવાર. ૧૬

માફ કરો સબ માહરા, આજ તલકના દોષ;
દીનદયાળુ દો મુઝે, શ્રદ્ધા શીલ સંતોષ. ૧૭

આતમનિંદા શુદ્ધ ભની, ગુનવંત વંદન ભાવ;
રાગદ્વેષ પતલા કરી, સબસેં ખીમત [2]ખીમાવ. ૧૮

છૂટું પિછલાં પાપસેં, નવાં ન બાંધું કોઈ;
શ્રી ગુરુદેવ પ્રસાદસેં, સફલ મનોરથ હોઈ. ૧૯

પરિગ્રહ મમતા તજી કરી, પંચ મહાવ્રત ધાર;
અંત સમય આલોચના, કરું સંથારો સાર. ૨૦

---

૧. મારાં માઠાં કામ નિષ્ફળ થાઓ. ૨. ક્ષમી ક્ષમાવો

તીન મનોરથ એ કહ્યા, જો ધ્યાવે, નિત મન્ન;
શક્તિ સાર[1] વર્તે સહી, પાવે શિવસુખ ધન્ન. ૨૧

અરિહા દેવ, નિર્ગ્રંથ ગુરુ, સંવર નિર્જર ધર્મ;
આગમ શ્રી કેવલી કથિત, એહિ જૈન મત મર્મ. ૨૨

આરંભ વિષય કષાય તજ, શુદ્ધ સમકિત વ્રત ધાર;
જિન આજ્ઞા પરમાન કર, નિશ્ચય ખેવો[2] પાર. ૨૩

ક્ષણ નિકમો રહનો નહીં, કરનો આતમ કામ;
ભણનો ગુણનો શીખનો, રમનો જ્ઞાનારામ. ૨૪

અરિહા સિદ્ધ સબ સાધુજી, જિનાજ્ઞા ધર્મસાર;
મંગલિક ઉત્તમ સદા, નિશ્ચય શરણાં ચાર. ૨૫

ઘડી ઘડી પલ પલ સદા, પ્રભુ સ્મરણકો [3]ચાવ;
નરભવ સફલો, જો કરે, દાન શીલ તપ ભાવ. ૨૬

(દોહા)

સિદ્ધો જૈસો જીવ હૈ, જીવ સોઈ સિદ્ધ હોય;
કર્મ મેલકા અંતરા, બૂઝે વિરલા કોય. ૧

કર્મ પુદ્ગલ રૂપ હૈ, જીવરૂપ હૈ જ્ઞાન;
દો મિલકર બહુ રૂપ હૈ, [4]વિછડ્યાં પદ નિરવાન. ૨

જીવ કરમ ભિન્ન ભિન્ન કરો, મનુષ જનમકું પાય;
આત્મજ્ઞાન વૈરાગ્યસેં, ધીરજ ધ્યાન જગાય. ૩

દ્રવ્ય થકી જીવ એક હૈ, ક્ષેત્ર અસંખ્ય પ્રમાન;
કાળ થકી રહૈ સર્વદા, ભાવે દર્શન જ્ઞાન. ૪

---

૧. અનુસાર, પ્રમાણે, ૨. ઊતરો, ૩. ઉત્સાહ, ૪. છૂટાં થયે.

ગર્ભિત પુદ્‌ગલ પિંડમેં, અલખ અમૂરતિ દેવ;
ફિરે સહજ ભવચક્રમેં, યહ અનાદિકી ટેવ. ૫

ફૂલ અત્તર, ઘી દૂધમેં, તિલમેં તૈલ છિપાય;
યું ચેતન જડ કરમ સંગ, બંધ્યો મમતા પાય. ૬

જો જો પુદ્‌ગલકી દશા, તે નિજ માને [૧]હંસ;
યાહી ભરમ વિભાવતેં, બઢે કરમકો વંશ. ૭

રતન બંધ્યો ગઠડી વિષે, સૂર્ય છિપ્યો ઘનમાંહિ;
સિંહ પિંજરામેં દિયો, જોર ચલે કછુ નાંહિ. ૮

જ્યું બંદર મદિરા પિયા, વિછુ ડંકિત ગાત;
ભૂત લગ્યો કૌતુક કરે, કર્મોંકા ઉત્પાત. ૯

કર્મ સંગ જીવ મૂઢ હૈ, પાવે નાના રૂપ;
કર્મ રૂપ મલકે ટલે, ચેતન સિદ્ધ સરૂપ. ૧૦

શુદ્ધ ચેતન ઉજ્જ્વલ [૨]દરવ, રહ્યો કર્મ મલ છાય;
તપ સંયમસેં ધોવતાં, જ્ઞાનજ્યોતિ [૩]બઢ જાય. ૧૧

જ્ઞાન થકી જાને સકલ, દર્શન શ્રદ્ધા રૂપ;
ચારિત્રથી આવત રુકે, તપસ્યા ક્ષપન સરૂપ. ૧૨

કર્મરૂપ મલકે શુધે, ચેતન ચાંદી રૂપ;
નિર્મલ જ્યોતિ પ્રગટ ભયાં, કેવળજ્ઞાન અનૂપ. ૧૩

મૂસી[૪] પાવક સોહગી, ફુકાંતનો ઉપાય;
રામચરણ ચારુ મિલ્યા, મૈલ કનકકો જાય. ૧૪

કર્મરૂપ બાદલ મિટે, પ્રગટે ચેતન ચંદ;
જ્ઞાનરૂપ ગુન ચાંદની, નિર્મલ જ્યોતિ અમંદ. ૧૫

૧. જીવ, ૨. દ્રવ્ય, ૩. વધી જાય, ૪. સોનું ગાળવાની કુલડી

રાગ દ્વેષ દો બીજસેં, કર્મબંધકી [૧]વ્યાધ;
આત્મજ્ઞાન વૈરાગ્યસેં, પાવે મુક્તિ [૨]સમાધ. ૧૬

અવસર વીત્યો જાત હૈ, [૩]અપને વશ કછુ હોત;
પુણ્ય છતાં પુણ્ય હોત હૈ, દીપક દીપકજ્યોત. ૧૭

કલ્પવૃક્ષ, ચિંતામણી, ઇન ભવમેં સુખકાર;
જ્ઞાનવૃદ્ધિ ઇનસે અધિક, ભવદુઃખ ભંજનહાર. ૧૮

રાઈમાત્ર ઘટવધ નહીં, દેખ્યાં કેવળજ્ઞાન;
યહ નિશ્ચય કર જાનકે, ત્યજીએ પરથમ[૪] ધ્યાન. ૧૯

દૂજા[૫] કુછ ભી ન ચિંતીએ, કર્મબંધ બહુ દોષ;
ત્રીજા[૬] ચોથા[૭] ધ્યાયકે, કરીએ મન સંતોષ. ૨૦

ગઈ વસ્તુ સોચે નહીં, આગમ વાંછા નાંહિ;
વર્તમાન વર્તે સદા, સો જ્ઞાની જગ માંહિ. ૨૧

અહો ! સમદૃષ્ટિ આતમા, કરે કુટુંબ પ્રતિપાળ;
અંતર્ગત ન્યારો રહે, (જ્યું) ધાવ ખિલાવે બાળ. ૨૨

સુખ દુઃખ દોનું વસત હૈ, જ્ઞાનીકે ઘટ માંહિ;
ગિરિ[૮] સર[૯] દીસે [૧૦]મુકરમેં, ભાર ભીંજવો નાંહિ. ૨૩

જો[૧૧] જો પુદ્‌ગલ ફરસના, નિશ્ચે ફરસે સોય;
મમતા સમતા ભાવસેં, કર્મ બંધ-ક્ષય હોય. ૨૪

૧. વ્યાધિ, રોગ. ૨. સમાધિ, સુખ. ૩. પોતાના હાથમાં અવસર હોય ત્યારે કંઈ બને છે. ૪. આર્ત્ત—દુઃખરૂપ પરિણામ. ૫. રૌદ્ર—પાપરૂપ પરિણામ. ૬.ધર્મ—શુભ ભાવરૂપ પરિણામ. ૭. શુક્લ—શુદ્ધ પરિણામ. ૮. પર્વત. ૯. સરોવર. ૧૦. દર્પણમાં. ૧૧. જે જે પુદ્‌ગલોનો સ્પર્શ થવાનો છે, તે નક્કી થશે. તેમાં મમતાભાવથી કર્મબંધ અને સમતાભાવથી કર્મક્ષય થાય છે.

બાંધ્યાં સોહી ભોગવે, કર્મ[૧] શુભાશુભ ભાવ;
ફલ નિરજરા હોત હૈ, યહ સમાધિ ચિત્ત ચાવ. ૨૫

બાંધ્યાં બિન ભુગતે નહીં, બિન[૨]ભુગત્યાં ન છુટાય;
આપ હી કરતા ભોગતા, આપ હી દૂર કરાય. ૨૬

પથ કુપથ ઘટવધ કરી, રોગ હાનિ વૃદ્ધિ થાય;
પુણ્ય પાપ કિરિયા કરી, સુખ દુઃખ જગમેં પાય. ૨૭

સુખ દીધે સુખ હોત હૈ, દુઃખ દીધાં દુઃખ હોય;
આપ હણે નહિ અવરકું, (તો) અપને હણે ન કોય. ૨૮

જ્ઞાન ગરીબી ગુરુવચન, નરમ વચન નિર્દોષ;
ઇનકું કભી ન છાંડિયે, શ્રદ્ધા શીલ સંતોષ. ૨૯

સત મત છોડો હો નરા ! લક્ષ્મી ચૌગુની હોય;
સુખ દુઃખ રેખા કર્મકી, ટાલી ટલે ન કોય. ૩૦

ગોધન ગજધન રતનધન, કંચન ખાન સુખાન;
જબ આવે સંતોષધન, સબ ધન ધૂળ સમાન. ૩૧

શીલ રતન મહોટો રતન, સબ રતનાંકી ખાન;
તીન લોકકી સંપદા, રહી શીલમેં [૩]આન. ૩૨

શીલે સર્પ ન [૪]આભડે, શીલે શીતલ આગ;
શીલે અરિ કરિ કેસરી, ભય જાવે સબ ભાગ. ૩૩

શીલ રતનકે પારખુ, મીઠા બોલે બૈન;
સબ જગસેં ઊંચા રહે, (જો) નીચાં રાખે નૈન. ૩૪

૧. બાંધેલા કર્મ ભોગવતાં શુભાશુભ ભાવથી ફળ થાય છે. સમભાવમાં ચિત્ત હોય તો નિર્જરા થાય છે. ૨. ભોગવ્યા વિના. ૩. આવીને. ૪. અથડાય.

તનકર મનકર વચનકર, દેત ન કાહુ દુઃખ;
કર્મ રોગ પાતિક ઝરે, દેખત વાકા મુખ. ૩૫

(દોહા)

પાન ખરંતા ઇમ કહે, સુન તરુવર વનરાય;
[૧]અબકે વિછુરે કબ મિલે, દૂર પડેંગે જાય. ૧

તબ તરુવર ઉત્તર દિયો, સુનો પત્ર એક બાત;
ઇસ ઘર એસી રીત હૈ, એક આવત એક જાત. ૨

વરસ[૨] દિનાકી ગાંઠકો, ઉત્સવ ગાય બજાય;
મૂરખ નર સમજે નહીં, વરસ ગાંઠકો જાય. ૩

(સોરઠો)

પવન[૩] તણો વિશ્વાસ, કિણ કારણ તેં દૃઢ કિયો ?
ઇનકી એહી રીત, આવે કે આવે નહીં. ૪

(દોહા)

કરજ [૪]બિરાના કાઢકે, ખરચ કિયા બહુ નામ;
જબ મુદત પૂરી હુવે, દેનાં પડશે દામ. ૧

બિનું દિયાં છૂટે નહીં, યહ નિશ્ચય કર માન;
હસ હસકે ક્યું ખરચીએ, દામ બિરાના જાન. ૨

જીવ હિંસા કરતાં થકાં, લાગે મિષ્ટ [૫]અજ્ઞાન;
જ્ઞાની ઇમ જાને સહી, વિષ મિલિયો પકવાન. ૩

કામ ભોગ પ્યારા લગે, ફલ [૬]કિંપાક સમાન;
મીઠી ખાજ ખુજાવતાં, પીછે દુઃખકી ખાન. ૪

૧. હમણાં છૂટાં પડેલા ક્યારે મળીશું ? ૨. વર્ષગાંઠનો દિવસ ઊજવે છે. ૩. વા, શ્વાસોશ્વાસ, ૪. પારકા વ્યાજે લાવી. ૫. અજ્ઞાનીને. ૬. ઝેરી ઝાડનું નામ.

જપ તપ સંયમ દોહિલો, ઔષધ કડવી જાન;
સુખકારન પીછે ઘનો, નિશ્ચય પદ નિરવાન. ૫

ડાભ અણી જલબિંદુઓ, સુખ વિષયનકો ચાવ;
ભવસાગર દુઃખજલ ભર્યો, યહ સંસાર સ્વભાવ. ૬

ચઢ ઉત્તંગ જહાંસે પતન, શિખર નહીં વો કૂપ;
જિસ સુખ અંદર દુઃખ વસે, સો સુખ ભી દુઃખરૂપ. ૭

જબ લગ જિનકે પુણ્યકા, પહોંચે નહીં [1]કરાર;
તબ લગ ઉસકો માફ હૈ, અવગુન કરે હજાર. ૮

પુણ્ય ખીન જબ હોત હૈ, ઉદય હોત હૈ પાપ;
દાજે વનકી લાકરી, પ્રજલે આપોઆપ. ૯

પાપ છિપાયાં ના છીપે, છીપે તો મહાભાગ;
દાબી ડૂબી ના રહે, રૂઈ લપેટી આગ. ૧૦

બહુ વીતી થોડી રહી, અબ તો સુરત[2] સંભાર;
પરભવ નિશ્ચય ચાલનો, વૃથા જન્મ મત હાર. ૧૧

ચાર કોશ ગ્રામાંતરે, ખરચી બાંધે [3]લાર;
પરભવ નિશ્ચય જાવણો, કરીએ ધર્મ વિચાર. ૧૨

રજ વિરજ ઊંચી ગઈ, [4]નરમાઈકે પાન;
પત્થર ઠોકર ખાત હૈ, કરડાઈકે [5]તાન. ૧૩

અવગુન ઉર ધરીએ નહીં, જો હુવે વિરખ [6]બબૂલ;
ગુન લીજે કાલુ કહે, નહિ છાયામેં સૂલ. ૧૪

૧. મુદત પૂરી થઈ નથી. ૨. લક્ષ. ૩. સાથે. ૪. નરમાશપણાથી. ૫. તન્મયપણું. ૬. બાવળનું વૃક્ષ.

જૈસી જાપે વસ્તુ હૈ, વૈસી દે દિખલાય;
વાકા બુરા ન માનીએ, કહાં લેને વો જાય ? ૧૫

ગુરુ કારીગર સારિખા, ટાંકી[1] વચન વિચાર;
પત્થરસે પ્રતિમા કરે, પૂજા લહે અપાર. ૧૬

સંતનકી સેવા કિયાં, પ્રભુ રીઝત હૈ આપ;
જાકા બાલ ખિલાઈએ, તાકા રીઝત બાપ. ૧૭

ભવસાગર સંસારમેં, દીપા શ્રી જિનરાજ;
ઉદ્યમ કરી પ્હોંચે તીરે, બેઠી ધર્મ જહાજ. ૧૮

નિજ આતમકું દમન કર, પર આતમકું ચીન;
પરમાતમકો ભજન કર, સોઈ મત પરવીન. ૧૯

સમજુ શંકે[2] પાપસેં, અણસમજુ હરખંત;
વે લૂખાં વે ચીકણાં, ઇણ વિધ કર્મ બધંત. ૨૦

સમજ સાર સંસારમેં, સમજુ ટાલે દોષ;
સમજ સમજ કરિ જીવ હી, ગયા અનંતા મોક્ષ. ૨૧

ઉપશમ વિષય કષાયનો, સંવર તીનું યોગ;
કિરિયા જતન વિવેકસેં, મિટે કર્મ દુઃખરોગ. ૨૨

રોગ મિટે સમતા વધે, સમકિત વ્રત આરાધ;
નિર્વૈરી સબ જીવસેં, પાવે મુક્તિ સમાધ. ૨૩

ઇતિ ભૂલચૂક મિચ્છા મિ દુક્કડં

શ્રી પંચપરમેષ્ઠિ ભગવદ્ભ્યો નમઃ

૧. ટાંકણારૂપ વચન ગણ. ૨. ડરે.

(દોહા)

અનંત ચૌવીશી જિન નમું, સિદ્ધ અનંતા ક્રોડ;
વર્તમાન જિનવર સવે, કેવલી દો નવ કોડ.

ગણધરાદિ સબ સાધુજી, સમકિત વ્રત ગુણધાર;
યથાયોગ્ય વંદન કરું, જિનઆજ્ઞા અનુસાર.

એક નવકાર ગણવો

પ્રણમી પદપંકજ ભની, અરિગંજન અરિહંત;
કથન કરું હવે જીવનું, કિંચિત્ મુજ વિરતંત.

(અંજનાની દેશી)

હું અપરાધી અનાદિકો, જનમ જનમ ગુના કિયા ભરપૂર કે;
લૂંટીઆ પ્રાણ છ કાયના, સેવ્યાં પાપ અઢારાં કરૂર કે.

(હવેનું ગદ્ય મૂળ હિંદી ભાષામાં છે તેનું ગુર્જર ભાષાંતર મૂક્યું છે.)

આજ સુધી આ ભવમાં, પહેલાં સંખ્યાતા, અસંખ્યાતા અને અનંતા ભવમાં કુગુરુ, કુદેવ અને કુધર્મની સદ્દહણા, પ્રરૂપણા, ફરસના, સેવનાદિક સંબંધી પાપદોષ લાગ્યા તે સર્વે મિચ્છા મિ દુક્કડં.

અજ્ઞાનપણે, મિથ્યાત્વપણે, અવ્રતપણે, કષાયપણે, અશુભ-યોગે કરી, પ્રમાદે કરી અપછંદ-અવિનીતપણું મેં કર્યું તે સર્વે મિચ્છા મિ દુક્કડં.

શ્રી અરિહંત ભગવંત વીતરાગ કેવલજ્ઞાની મહારાજની, શ્રી ગણધરદેવની, શ્રી આચાર્યની, શ્રી ધર્માચાર્યની, શ્રી ઉપાધ્યાયની, અને શ્રી સાધુ-સાધ્વીની, શ્રાવકશ્રાવિકાની, સમદૃષ્ટિ સાધર્મી ઉત્તમ પુરુષોની, શાસ્ત્રસૂત્રપાઠની, અર્થ-પરમાર્થની, ધર્મ સંબંધી અને સકલ પદાર્થોની અવિનય, અભક્તિ, આશાતનાદિ કરી,

કરાવી, અનુમોદી; મન, વચન અને કાયાએ કરી દ્રવ્યથી, ક્ષેત્રથી, કાલથી અને ભાવથી સમ્યક્પ્રકારે વિનય, ભક્તિ, આરાધના, પાલન, સ્પર્શના, સેવનાદિક યથાયોગ્ય અનુક્રમે નહીં કરી, નહીં કરાવી, નહીં અનુમોદી, તે મને ધિક્કાર, ધિક્કાર, વારંવાર મિચ્છા મિ દુક્કડં. મારી ભૂલચૂક, અવગુણ, અપરાધ સર્વે માફ કરો, ક્ષમા કરો; હું મન, વચન, કાયાએ કરી ખમાવું છું.

(દોહા)

અપરાધી ગુરુ દેવકો, તીન ભુવનકો ચોર;
ઠગું વિરાણા માલમેં, હા હા કર્મ કઠોર.

કામી કપટી લાલચી, અપછંદા અવિનીત;
અવિવેકી ક્રોધી કઠિન, મહાપાપી ભયભીત.

જે મેં જીવ વિરાધિયા, સેવ્યાં પાપ અઢાર;
નાથ તુમારી સાખસેં, વારંવાર ધિક્કાર.

પહેલું પાપ પ્રાણાતિપાત :—

છકાયપણે મેં છકાય જીવની વિરાધના કરી; પૃથ્વીકાય, અપકાય, તેઉકાય, વાયુકાય, વનસ્પતિકાય, બેઇંદ્રિય, તેઇંદ્રિય, ચૌરિન્દ્રિય, પંચેન્દ્રિય, સંજ્ઞી, અસંજ્ઞી, ગર્ભજ ચૌદે પ્રકારે સંમૂર્છિમ આદિ ત્રસ સ્થાવર જીવોની વિરાધના કરી, કરાવી, અનુમોદી મન, વચન અને કાયાએ કરી, ઊઠતાં, બેસતાં, સૂતાં, હાલતાં, ચાલતાં, શસ્ત્ર, વસ્ત્ર, મકાનાદિક ઉપકરણો ઉઠાવતાં, મૂકતાં, લેતાં, દેતાં, વર્તતાં, વર્તાવતાં, અપડિલેહણા, દુપડિલેહણા સંબંધી, અપ્રમાર્જના, દુઃપ્રમાર્જના સંબંધી, અધિકી ઓછી, વિપરીત પૂંજના પડિલેહણા સંબંધી અને આહાર વિહારાદિક નાના પ્રકારના ઘણા ઘણા કર્તવ્યોમાં સંખ્યાતા,

અસંખ્યાતા અને નિગોદ આશ્રયી અનંતા જીવના જેટલા પ્રાણ લૂંટ્યા, તે સર્વ જીવોનો હું પાપી અપરાધી છું, નિશ્ચય કરી બદલાનો દેણદાર છું. સર્વ જીવ મને માફ કરો. મારી ભૂલચૂક, અવગુણ, અપરાધ સર્વે માફ કરો. દેવસીય, રાઈય, પાક્ષિક, ચૌમાસી અને સાંવત્સરિક સંબંધી વારંવાર મિચ્છા મિ દુક્કડં. વારંવાર ક્ષમાવું છું. તમે સર્વે ક્ષમજો.

खामेमि सव्व जीवे, सव्वे जीवा खमंतु मे।
मित्ती मे सव्व भूएसु, वेरं मज्झं न केणइ॥

તે દિવસ મારો ધન્ય હશે કે જે દિવસે હું છયે કાયના જીવોના વૈરબદલાથી નિવૃત્તિ પામીશ. સર્વ ચોરાશી લાખ જીવ-યોનિને અભયદાન દઈશ. તે દિવસ મારો પરમ કલ્યાણમય થશે.

બીજું પાપ મૃષાવાદ :–

ક્રોધવશે, માનવશે, માયાવશે, લોભવશે, હાસ્યે કરી, ભયવશે ઇત્યાદિક કરી મૃષા વચન બોલ્યો, નિંદા-વિકથા કરી, કર્કશ, કઠોર, માર્મિક ભાષા બોલી ઇત્યાદિક અનેક પ્રકારે મૃષા જૂઠું બોલ્યો, બોલાવ્યું, બોલતાં પ્રત્યે અનુમોદ્યું તે સર્વે મન-વચન-કાયાએ કરી મિચ્છા મિ દુક્કડં. તે દિવસ મારો ધન્ય હશે કે જે દિવસે હું સર્વથા પ્રકારે મૃષાવાદનો ત્યાગ કરીશ. તે દિવસ મારો પરમ કલ્યાણમય થશે.

ત્રીજું પાપ અદત્તાદાન :–

અણદીધી વસ્તુ ચોરી કરીને લીધી, વિશ્વાસઘાત કરી થાપણ ઓળવી, પરસ્ત્રી, પરધન હરણ કર્યાં તે મોટી ચોરી લૌકિક વિરુદ્ધની, તથા અલ્પ ચોરી તે ઘર સંબંધી નાના પ્રકારના કર્તવ્યોમાં ઉપયોગ સહિતે ને ઉપયોગ રહિતે ચોરી કરી,

કરાવી, કરતા પ્રત્યે અનુમોદી, મન-વચન-કાયાએ કરી; તથા ધર્મ સંબંધી જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને તપ શ્રી ભગવંત ગુરુદેવોની આજ્ઞા વગર કર્યાં તે મને ધિક્કાર, ધિક્કાર, વારંવાર મિચ્છા મિ દુક્કડં. તે દિવસ મારો ધન્ય હશે કે જે દિવસે હું સર્વથા પ્રકારે અદત્તાદાનનો ત્યાગ કરીશ. તે મારો પરમ કલ્યાણમય દિન થશે.

ચોથું પાપ અબ્રહ્મ :–

મૈથુન સેવવામાં મન, વચન અને કાયાના યોગ પ્રવર્તાવ્યા; નવ વાડ સહિત બ્રહ્મચર્ય પાળ્યું નહીં; નવ વાડમાં અશુદ્ધપણે પ્રવૃત્તિ કરી; પોતે સેવ્યું, બીજા પાસે સેવરાવ્યું, સેવનાર પ્રત્યે ભલું જાણ્યું, તે મન વચન કાયાએ કરી મને ધિક્કાર, ધિક્કાર, વારંવાર મિચ્છા મિ દુક્કડં. તે દિવસ મારો ધન્ય હશે કે જે દિવસે હું નવવાડ સહિત બ્રહ્મચર્ય-શીલરત્ન આરાધીશ, સર્વથા પ્રકારે કામવિકારોથી નિવર્તીશ. તે દિવસ મારો પરમ કલ્યાણમય થશે.

પાંચમું પરિગ્રહ પાપસ્થાનક :–

સચિત પરિગ્રહ તે દાસ, દાસી, દ્વિપદ, ચૌપદ આદિ, મણિ પથ્થર આદિ અનેક પ્રકારે છે અને અચિત પરિગ્રહ સોનું, રૂપું, વસ્ત્ર, આભરણ આદિ અનેક વસ્તુ છે, તેની મમતા, મૂર્છા, પોતાપણું કર્યું; ક્ષેત્ર ઘર આદિ નવ પ્રકારના બાહ્ય પરિગ્રહ અને ચૌદ પ્રકારના અભ્યંતર પરિગ્રહને ધાર્યો, ધરાવ્યો, ધરતા પ્રત્યે અનુમોદ્યો; તથા રાત્રિભોજન, અભક્ષ્ય આહારાદિ સંબંધી પાપ દોષ સેવ્યા તે મને ધિક્કાર, ધિક્કાર, વારંવાર મિચ્છા મિ દુક્કડં. તે દિવસ મારો ધન્ય હશે કે જે દિવસે હું સર્વથા પ્રકારે

પરિગ્રહનો ત્યાગ કરી સંસારના પ્રંપચોથી નિવર્તીશ. તે દિવસ મારો પરમ કલ્યાણમય થશે.

છઠ્ઠું ક્રોધ પાપસ્થાનક :–

ક્રોધ કરીને પોતાના આત્માને અને પરના આત્માને તપ્તાયમાન કર્યા, દુ:ખિત કર્યા, કષાયી કર્યા, તે મને ધિક્કાર, ધિક્કાર, વારંવાર મિચ્છા મિ દુક્કડં.

સાતમું માન પાપસ્થાનક :–

માન એટલે અહંભાવ સહિત ત્રણ ગારવ અને આઠ મદ આદિ કર્યા, તે મને ધિક્કાર, ધિક્કાર, વારંવાર મિચ્છા મિ દુક્કડં.

આઠમું માયા પાપસ્થાનક :–

સંસાર સંબંધી તથા ધર્મ સંબંધી અનેક કર્તવ્યોમાં કપટ કર્યું, તે મને ધિક્કાર, ધિક્કાર, વારંવાર મિચ્છા મિ દુક્કડં.

નવમું લોભ પાપસ્થાનક :–

મૂર્છાભાવ કર્યો, આશા તૃષ્ણા વાંચ્છાદિક કર્યા, તે મને ધિક્કાર, ધિક્કાર, વારંવાર મિચ્છા મિ દુક્કડં.

દશમું રાગ પાપસ્થાનક :–

મનગમતી વસ્તુઓમાં સ્નેહ કીધો, તે મને ધિક્કાર, ધિક્કાર, વારંવાર મિચ્છા મિ દુક્કડં.

અગિયારમું દ્વેષ પાપસ્થાનક :–

અણગમતી વસ્તુ જોઈ દ્વેષ કર્યો, તે મને ધિક્કાર, ધિક્કાર, વારંવાર મિચ્છા મિ દુક્કડં.

બારમું કલહ પાપસ્થાનક :–

અપ્રશસ્ત વચન બોલી ક્લેશ ઉપજાવ્યા, તે મને ધિક્કાર, ધિક્કાર, વારંવાર મિચ્છા મિ દુક્કડં.

તેરમું અભ્યાખ્યાન પાપસ્થાનક :–

અછતાં આલ દીધાં, તે મને ધિક્કાર, ધિક્કાર, વારંવાર મિચ્છા મિ દુક્કડં.

ચૌદમું પૈશુન્ય પાપસ્થાનક :–

પરની ચુગલી ચાડી કરી, તે મને ધિક્કાર, ધિક્કાર, વારંવાર મિચ્છા મિ દુક્કડં.

પંદરમું પરપરિવાદ પાપસ્થાનક :–

બીજાના અવગુણ, અવર્ણવાદ બોલ્યો, બોલાવ્યા, અનુમોદ્યા, તે મને ધિક્કાર, ધિક્કાર, વારંવાર મિચ્છા મિ દુક્કડં.

સોળમું રતિઅરતિ પાપસ્થાનક :–

પાંચ ઇંદ્રિયના ૨૩ વિષયો, ૨૪૦ વિકારો છે તેમાં મનગમતામાં રાગ કર્યો, અણગમતામાં દ્વેષ કર્યો; સંયમ, તપ આદિમાં અરતિ કરી, કરાવી, અનુમોદી તથા આરંભાદિ અસંયમ, પ્રમાદમાં રતિભાવ કર્યો, કરાવ્યો, અનુમોદ્યો, તે મને ધિક્કાર, ધિક્કાર, વારંવાર મિચ્છા મિ દુક્કડં.

સત્તરમું માયામૃષાવાદ પાપસ્થાનક :–

કપટ સહિત જૂઠું બોલ્યો, તે મને ધિક્કાર, ધિક્કાર, વારંવાર મિચ્છા મિ દુક્કડં.

અઢારમું મિથ્યાદર્શનશલ્ય પાપસ્થાનક :–

શ્રી જિનેશ્વર દેવના માર્ગમાં શંકા, કાંક્ષાદિક વિપરીત

પ્રરૂપણા કરી, કરાવી, અનુમોદી, તે મને ધિક્કાર, ધિક્કાર, વારંવાર મિચ્છા મિ દુક્કડં.

એવં અઢાર પાપસ્થાનક તે દ્રવ્યથી, ક્ષેત્રથી, કાળથી, ભાવથી, જાણતાં, અજાણતાં, મન, વચન, કાયાએ કરી સેવ્યાં, સેવરાવ્યાં, અનુમોદ્યાં; અર્થે, અનર્થે, ધર્મ અર્થે, કામવશે, મોહવશે, સ્વવશે, પરવશે કર્યાં; દિવસે, રાત્રે, એકલા કે સમૂહમાં, સૂતાં વા જાગતાં, આ ભવમાં, પહેલાં સંખ્યાતા, અસંખ્યાતા, અનંતા ભવોમાં પરિભ્રમણ કરતાં આજ દિન અદ્યક્ષણ પર્યંત રાગ-દ્વેષ, વિષય-કષાય, આળસ, પ્રમાદાદિક પૌદ્‌ગલિક પ્રપંચ, પરગુણપર્યાયને પોતાના માનવારૂપ વિકલ્પે કરી ભૂલ કરી; જ્ઞાનની વિરાધના કરી, દર્શનની વિરાધના કરી, ચારિત્રની વિરાધના કરી, દેશચારિત્રની વિરાધના કરી, તપની વિરાધના કરી; શુદ્ધ શ્રદ્ધા-શીલ, સંતોષ, ક્ષમાદિક નિજ-સ્વરૂપની વિરાધના કરી; ઉપશમ, વિવેક, સંવર, સામાયિક, પોસહ, પ્રતિક્રમણ, ધ્યાન, મૌનાદિ નિયમ, વ્રત, પચખાણ, દાન, શીલ, તપાદિની વિરાધના કરી; પરમ કલ્યાણકારી આ બોલોની આરાધના, પાલના આદિક મન, વચન અને કાયાએ કરી નહીં, કરાવી નહીં, અનુમોદી નહીં, તે મને ધિક્કાર, ધિક્કાર, વારંવાર મિચ્છા મિ દુક્કડં.

છયે આવશ્યક સમ્યક્ પ્રકારે વિધિ-ઉપયોગ સહિત આરાધ્યા નહીં, પાળ્યા નહીં, સ્પર્શ્યા નહીં, વિધિ-ઉપયોગ રહિત-નિરાદરપણે કર્યાં, પરંતુ આદર-સત્કાર, ભાવ-ભક્તિ સહિત નહીં કર્યાં; જ્ઞાનના ચૌદ, સમકિતના પાંચ, બાર વ્રતના સાઠ, કર્માદાનના પંદર, સંલેખનાના પાંચ એવં નવ્વાણું

અતિચારમાં તથા ૧૨૪ અતિચાર મધ્યે તથા સાધુના ૧૨૫ અતિચાર મધ્યે તથા બાવન અનાચરણના શ્રદ્ધાદિકમાં વિરાધનાદિ જે કોઈ અતિક્રમ, વ્યતિક્રમ, અતિચારાદિ સેવ્યા, સેવરાવ્યા, અનુમોદ્યા, જાણતાં અજાણતાં મન, વચન, કાયાએ કરી, તે મને ધિક્કાર, ધિક્કાર, વારંવાર મિચ્છા મિ દુક્કડં.

મેં જીવને અજીવ સદ્દહ્યા, પ્રરૂપ્યા; અજીવને જીવ સદ્દહ્યા, પ્રરૂપ્યા; ધર્મને અધર્મ અને અધર્મને ધર્મ સદ્દહ્યા, પ્રરૂપ્યા; સાધુને અસાધુ અને અસાધુને સાધુ સદ્દહ્યા, પ્રરૂપ્યા; તથા ઉત્તમ પુરુષ, સાધુ, મુનિરાજ, સાધ્વીજીની સેવા ભક્તિ યથાવિધિ માનતાદિ નહીં કરી, નહીં કરાવી, નહીં અનુમોદી તથા અસાધુઓની સેવા ભક્તિ આદિ માનતા, પક્ષ કર્યો; મુક્તિના માર્ગમાં સંસારનો માર્ગ યાવત્ પચ્ચીસ મિથ્યાત્વમાંના મિથ્યાત્વ સેવ્યાં, સેવરાવ્યાં, અનુમોદ્યાં, મને કરી, વચને કરી, કાયાએ કરી; પચીસ કષાય સંબંધી, પચીસ ક્રિયા સંબંધી, તેત્રીશ આશાતના સંબંધી, ધ્યાનના ઓગણીસ દોષ, વંદનાના બત્રીસ દોષ, સામાયિકના બત્રીસ દોષ અને પોસહના અઢાર દોષ સંબંધી મને, વચને, કાયાએ કરી જે કાંઈ પાપ દોષ લાગ્યા, લગાવ્યા, અનુમોદ્યા, તે મને ધિક્કાર, ધિક્કાર, વારંવાર મિચ્છા મિ દુક્કડં.

મહામોહનીય કર્મબંધનાં ત્રીસ સ્થાનકને મન, વચન, કાયાએ કરી સેવ્યાં, સેવરાવ્યાં, અનુમોદ્યાં; શીલની નવ વાડ, આઠ પ્રવચન માતાની વિરાધનાદિક તથા શ્રાવકના એકવીસ ગુણ અને બાર વ્રતની વિરાધનાદિ મન, વચન અને કાયાએ કરી, કરાવી, અનુમોદી; તથા ત્રણ અશુભ લેશ્યાનાં લક્ષણોની અને બોલોની સેવના કરી અને ત્રણ શુભ લેશ્યાનાં લક્ષણોની

અને બોલોની વિરાધના કરી; ચર્ચા, વાર્તા, વ્યાખ્યાનમાં શ્રી જિનેશ્વર દેવનો માર્ગ લોપ્યો, ગોપવ્યો, નહીં માન્યો, અછતાની સ્થાપના કરી–પ્રવર્તાવ્યો, છતાની સ્થાપના કરી નહીં અને અછતાની નિષેધના કરી નહીં, છતાની સ્થાપના અને અછતાને નિષેધ કરવાનો નિયમ કર્યો નહીં, કલુષતા કરી તથા છ પ્રકારે જ્ઞાનાવરણીય બંધના બોલ તેમજ છ પ્રકારના દર્શનાવરણીય બંધના બોલ યાવત્ આઠ કર્મની અશુભ પ્રકૃતિ બંધના પંચાવન કારણે કરી, બ્યાસી પ્રકૃતિ પાપોની બાંધી, બંધાવી, અનુમોદી, મને કરી, વચને કરી, કાયાએ કરી, તે મને ધિક્કાર, ધિક્કાર, વારંવાર મિચ્છા મિ દુક્કડં.

એક એક બોલથી માંડી કોડાકોડી યાવત્ સંખ્યાત, અસંખ્યાત, અનંતાનંત બોલ પર્યંત મેં જાણવા યોગ્ય બોલને સમ્યક્પ્રકારે જાણ્યા નહીં, સદ્દહ્યા-પ્રરૂપ્યા નહીં તથા વિપરીતપણે શ્રદ્ધાન આદિ કરી, કરાવી, અનુમોદી, મન, વચન, કાયાએ કરી, તે મને ધિક્કાર, ધિક્કાર, વારંવાર મિચ્છા મિ દુક્કડં. એક એક બોલથી માંડી યાવત્ અનંતા બોલમાં છાંડવા યોગ્ય બોલને છાંડ્યા નહીં અને તે મન, વચન, કાયાએ કરી સેવ્યા, સેવરાવ્યા, અનુમોદ્યા, તે મને ધિક્કાર, ધિક્કાર, વારંવાર મિચ્છા મિ દુક્કડં.

એક એક બોલથી માંડી યાવત્ અનંતાનંત બોલમાં આદરવા યોગ્ય બોલ આદર્યા નહીં, આરાધ્યા-પાળ્યા-સ્પર્શ્યા નહીં; વિરાધના ખંડનાદિક કરી, કરાવી, અનુમોદી, મન, વચન, કાયાએ કરી, તે મને ધિક્કાર, ધિક્કાર, વારંવાર મિચ્છા મિ દુક્કડં.

હે જિનેશ્વર વીતરાગ ! આપની આજ્ઞા આરાધવામાં જે જે

પ્રમાદ કર્યો, સમ્યક્પ્રકારે ઉદ્યમ નહીં કર્યો, નહીં કરાવ્યો, નહીં અનુમોદ્યો; મન, વચન, કાયાએ કરી અથવા અનાજ્ઞા વિષે ઉદ્યમ કર્યો, કરાવ્યો, અનુમોદ્યો; એક અક્ષરના અનંતમા ભાગ માત્ર-કોઈ સ્વપ્નમાત્રમાં પણ આપની આજ્ઞાથી ન્યૂન-અધિક, વિપરીતપણે પ્રવર્ત્યો, તે મને ધિક્કાર, ધિક્કાર, વારંવાર મિચ્છા મિ દુક્કડં.

તે મારો દિવસ ધન્ય હશે કે જે દિવસે હું આપની આજ્ઞામાં સર્વથા પ્રકારે સમ્યક્પણે પ્રવર્તીશ.

(દોહા)

શ્રદ્ધા અશુદ્ધ પ્રરૂપણા, કરી ફરસના સોય;
અનજાને પક્ષપાતમેં, મિચ્છા દુક્કડ મોય.

સૂત્ર અર્થ જાનું નહીં, અલ્પબુદ્ધિ અનજાન;
જિનભાષિત સબ શાસ્ત્રકા, અર્થ પાઠ પરમાન.

દેવગુરુ ધર્મ સૂત્રકું, નવ તત્ત્વાદિક જોય;
અધિકા ઓછા જે કહ્યા, મિચ્છા દુક્કડ મોય.

હું મગસેલીઓ હો રહ્યો, નહીં જ્ઞાન રસભીજ;
ગુરુસેવા ન કરી શકું, કિમ મુજ કારજ સીઝ.

જાને દેખે જે સુને, દેવે સેવે મોય;
અપરાધી ઉન સબનકો, બદલા દેશું સોય.

જૈન ધર્મ શુદ્ધ પાયકે, વરતું વિષય કષાય;
એહ અચંબા હો રહ્યા, જલમેં લાગી લાય.

એક કનક અરુ કામિની, દો મોટી તરવાર;
ઊઠ્યો થો જિન ભજનકું, બિચમેં લિયો માર.

(સવૈયા)

સંસાર છાર તજી ફરી, છારનો વેપાર કરું,
પહેલાંનો લાગેલો કીચ, ધોઈ કીચ બીચ ફરું;
તેમ મહા પાપી હું તો માનું સુખ વિષયથી,
કરી છે ફકીરી એવી, અમીરીના આશયથી.

(દોહા)

ત્યાગ ન કર સંગ્રહ કરું, વિષયવચન જિમ આહાર;
તુલસી એ મુજ પતિતકું, વારંવાર ધિક્કાર.

કામી કપટી લાલચી, કઠણ લોહકો દામ;
તુમ પારસ પરસંગથી, સુવરન થાશું સ્વામ.

જપ તપ સંવર હીન હું, વળી હું સમતા હીન;
કરુણાનિધિ કૃપાળ હે! શરણ રાખ, હું દીન.

નહિ વિદ્યા નહિ વચનબળ, નહિ ધીરજ ગુણ જ્ઞાન;
તુલસીદાસ ગરીબકી, પત રાખો ભગવાન.

આઠ કર્મ પ્રબળ કરી, ભમીઓ જીવ અનાદિ;
આઠ કર્મ છેદન કરી, પાવે મુક્તિ સમાધિ.

સુસા જૈસે અવિવેક હું, આંખ મીચ અંધિયાર;
મકડી[1] જાલ બિછાયકે, ફસું આપ ધિક્કાર.

સબ ભક્ષી જિમ અગ્નિ હું, તપીઓ વિષય કષાય;
અવછંદા અવિનીત મેં, ધર્મી ઠગ દુઃખદાય.

૧. કરોળિયો.

કહા ભયો ઘર છાંડકે, તજ્યો ન માયા સંગ;
નાગ ત્યજી જિમ કાંચલી, વિષ નહિ તજિયો અંગ.

પુત્ર કુપાત્ર જ મેં હુઓ, અવગુણ ભર્યો અનંત;
યાહિત વૃદ્ધ વિચારકે, માફ કરો ભગવંત.

શાસનપતિ વર્દ્ધમાનજી, તુમ લગ મેરી દોડ;
જૈસે[1] સમુદ્ર જહાજ વિણ, સૂઝત ઔર ન ઠોર.

ભવભ્રમણ સંસાર દુઃખ, તાકા વાર ન પાર;
નિર્લોભી સદ્‌ગુરુ બિના, કવણ ઉતારે પાર.

શ્રી પંચપરમેષ્ઠી ભગવંત ગુરુદેવ મહારાજ, આપની સમ્યક્‌જ્ઞાન, સમ્યક્‌દર્શન, સમ્યક્‌ચારિત્ર, તપ, સંયમ, સંવર, નિર્જરા આદિ મુક્તિમાર્ગ યથાશક્તિએ શુદ્ધ ઉપયોગ સહિત આરાધન પાલન સ્પર્શન કરવાની આજ્ઞા છે. વારંવાર શુભ ઉપયોગ સંબંધી સજ્ઝાય ધ્યાનાદિક અભિગ્રહ-નિયમ પચખાણાદિ કરવા, કરાવવાની, સમિતિ-ગુપ્તિ આદિ સર્વ પ્રકારે આજ્ઞા છે.

નિશ્ચે ચિત શુધ મુખ પઢત, તીન યોગ થિર થાય;
દુર્લભ દીસે કાયરા, હલુ કર્મી ચિત ભાય.

અક્ષર પદ હીણો અધિક, ભૂલચૂક કહી હોય;
અરિહા સિદ્ધ નિજ સાખસેં, મિચ્છા દુક્કડ મોય.

ભૂલચૂક મિચ્છા મિ દુક્કડં

(બૃહદ્ આલોચના સમાપ્ત)

૧. સમુદ્રમાં વહાણના પક્ષીને બીજે ઊડીને જવાનું સ્થળ નથી તેમ.